

Delikventní chování žáka střední školy

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Ivona Martínková

Vypracovala:

Nikola Dvořáčková, Bc.

Brno 2015

**Institut
celoživotního
vzdělávání**

Oddělení sociálních věd
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Zpracovatelka: **Bc. Nikola Dvořáčková**
Studijní program: Specializace v pedagogice
Obor: Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku
Název tématu: **Delikventní chování žáka střední školy**
Rozsah práce: 40 normostran

Zásady pro vypracování:

1. Seznámení s problematikou, vyhledávání odborných literárních zdrojů a pramenů, vypracování rámcové struktury bakalářské práce.
2. Vytvoření metodiky bakalářské práce.
3. Studium odborných literárních zdrojů a pramenů, zpracování teoretických východisek, příp. uskutečnění průzkumných šetření.
4. Zpracování textu závěrečné práce, včetně diskuse – konfrontace závěrů průzkumu s poznatky získanými z odborné literatury a vlastní návrhy a zhodnocení provedeného průzkumu.
5. Provedení technických úprav závěrečné práce podle požadavků Metodického manuálu pro vypracování bakalářské práce.
6. Odevzdání práce.

Mendelova
univerzita
v Brně

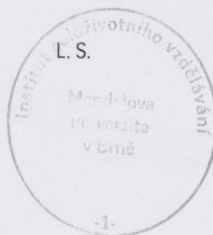
Seznam odborné literatury:

1. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. 407 s. ISBN 978-80-262-0219-6.
2. MACEK, P. *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999. 207 s. ISBN 80-7178-747-7.
3. MATOUŠEK, O. – KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771-X.
4. PROCHÁZKA, R. *Teorie a praxe poradenské psychologie*. Praha: Grada, 2014. 249 s. ISBN 978-80-247-4451-3.

Datum zadání bakalářské práce: duben 2014

Termín odevzdání bakalářské práce: květen 2015

Bc. Nikola Dvořáčková
Autorka práce

Mgr. Ivona Martínková
Vedoucí práce

doc. PhDr. Dana Linhartová, CSc.
Garantka studijního programu

doc. PhDr. Dana Linhartová, CSc.
Ředitelka vysokoškolského ústavu

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci: **Delikvence žáka střední školy** vypracoval/a samostatně a veškeré použité prameny a informace jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s platnou *Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací*.

Jsem si vědom/a, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 Autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity o tom, že předmetná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity, a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Brně dne 29. 05. 2015

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Ivoně Martínkové za odborné vedení práce, velmi užitečnou metodologickou pomoc při zpracování mé bakalářské práce a poskytování odborných rad. Dále mé rodině za podporu při studiu a v neposlední řadě dotazovaným za poskytnutí rozhovoru.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá delikventním chováním žáka střední školy, které je doprovázeno školním neúspěchem. Hlavním cílem bakalářské práce je popis a analýza delikventního chování žáka s prospěchovými potížemi na střední škole. Práci rozdělujeme na část teoretickou a praktickou. Cílem teoretické části je zkoumání a vysvětlení jednotlivých pojmů, vztahující se k dané problematice (adolescenti, delikventní chování, školní neúspěch). Metodami použitými k vypracování teoretické části je studium odborných zdrojů, tvorba výpisků a jejich analýza, srovnání a syntéza. V praktické části je zpracována a následně využita případová studie. V kvalitativním průzkumu jsou použity metody: polo strukturovaný rozhovor a analýza osobních dokumentů. Dále zjišťujeme přístup žáka, rodičů a v neposlední řadě třídního učitele. Cílem je popsat příčiny delikventního chování a školního neúspěchu. Z výsledků jsou navrženy doporučení pro pedagogickou praxi.

Klíčová slova

adolescenti, delikvence, delikventní chování, případová studie.

Abstract

In this thesis is elaborated delinquent behaviour of high school student, which make school failure. The target of this thesis is description and analysis of delinquent behaviour of secondary school student. Thesis is separated to theoretical part and practical part. The target of theoretical part is exploration and explanation of terms (adolescents, delinquent behaviour, case study). The methods used to developed the theoretical part are: study of professional resources; creation of extracts and their analysis; comparison and synthesis. Case study is developed and used in the practical part. In qualitative research methods are used: A semi-structured interview and analysis of personal documents. It also be able to access the student, parents, and not least the class teacher. Target is describe causes of delinquent behaviour and school failure. From results are proposed recommendations for educational practice.

Keywords

adolescents, delinquency, delinquent, case study

Obsah

1	Úvod	11
2	Cíle bakalářské práce	13
2.1	Cíle teoretické části práce	13
2.2	Cíle praktické části práce	13
3	Materiál a metodika zpracování	14
3.1	Materiál a metodika zpracování teoretické části práce.....	14
3.2	Materiál a metodika zpracování praktické části práce.....	14
4	Současný stav řešené problematiky	15
4.1	Základní vymezení pojmů.....	15
4.2	Specifika věkového období z pohledu psychologie, pedagogiky a trestního práva	17
4.3	Delikvence.....	19
4.3.1	Delikventní chování mládeže.....	20
4.4	Odpovědnost mládeže za protiprávní jednání.....	22
4.5	Činitelé ovlivňující chování žáka	26
4.5.1	Dědičnost a psychologické příčiny delikvence	26
4.5.2	Rodina.....	29
4.5.3	Školní prostředí	31
4.5.4	Vrstevnické skupiny.....	34
4.5.5	Volný čas.....	35
4.6	Prevence	37
5	Praktická část a výsledky práce	39
5.1	Metody průzkumného šetření.....	39
5.2	Kazuistika žáka.....	40
5.2.1	Základní údaje	40
5.2.2	Rodinná a osobní anamnéza	42

5.2.3	Rodinné vztahy a prostředí.....	45
5.2.4	Výchova v rodině.....	46
5.2.5	Současné činnosti.....	46
5.2.6	Chování charakterizované osoby.....	46
5.2.7	Školní vývoj.....	47
5.2.8	Osobnostní vlastnosti a vývoj.....	50
5.2.9	Speciální zařízení.....	51
5.2.10	Budoucnost, vize a plány.....	51
6	Diskuze	53
7	Doporučení pro pedagogickou praxi	55
8	Závěr	57
9	Seznam použité literatury	59
A	Psychologické zprávy	63
B	Souhrnné schéma	65
C	Otázky k rozhovorům	69

Seznam obrázků

Obr. 1 – Vymezení pojmu rizikové chování

16

1 Úvod

V této práci se zabýváme delikvencí středoškoláka, často diskutované téma zajímá nejen odbornou veřejnost, ale i rodiče, kteří řeší tyto problémy. Pokud se podíváme na tento aspekt z časového hlediska, zjistíme, že prudký nárůst problémového a rizikového chování adolescentů vzrostl po roce 1986. Můžeme si to vysvětlit i tak, že za minulého režimu se takové případy řešily diskrétně, informace se na veřejnost dostávaly velmi sporadicky. Po tak zvané „*Sametové revoluci*“ se v tehdejší Československu uvolnila atmosféra a někteří naši spoluobčané si spletli demokracii s bezvládním. Je známo, že děti a mládež kopírují chování dospělých a bohužel tento nešvar se přenesl i do škol. Použijeme anglické slovo teenager, jež přesně vystihuje naši cílovou skupinu, která je v dnešním světě volnější a svobodnější.

Předložená bakalářská práce obsahuje část teoretickou a je rozdělena na několik částí. Věnuje se problematice, která se týká delikventního adolescenta na střední škole. Delikventní jednání je chování protispolečenské a není akceptovatelné pro vývoj mladého jedince. Delikvence a možné opatření budou v rámci teorie podrobně rozebrány.

Základním a hlavním činitelem pro adolescenta je rodina. Tato skupina má vytvářet harmonický vztah k jedinci, být mu nápomocná, vnímat ho, naslouchat mu, chválit ho a umět respektovat dotyčného. Domníváme se, že v dnešní době někteří jedinci vnímají rodinu jako institut, který je živí, šatí a poskytuje jim střechu nad hlavou. Rodiče jsou zainteresováni v práci, nemají mnohdy na své dospívající děti čas, tudíž vzniká narušení vztahů uvnitř rodiny. Rodiče neprojevují zájem o hodnoty, postoje a návyky svých adolescentů. Pokud selhávají výchovné a jiné funkce rodiny, přehazujeme veškerou zodpovědnost na školu. Škola má za úkol formovat žáka a vést ho k plnohodnotnému a kvalitnímu životu. Otázkou je, zda o to adolescent stojí, vnímá takto školu nebo ji pouze navštěvuje, protože musí. Nemůžeme se spoléhat na to, že nám škola nahradí funkci rodiny po stránce výchovné. Můžeme tedy i těmto determinantům přisuzovat rapidně zvyšující se delikvenci u mládeže, avšak je složité určit konkrétní příčiny. Významnou roli v delikventním chování hraje dědičnost, osobnostní vlastnosti, syndrom hyperaktivity.

Důležitou roli v adolescentově životě hrají vrstevníci. Pro každého z nás je důležité mít dobrého kamaráda, kolegu, spolužáka apod. Zaručují nám jistotu mít

se na koho obrátit; věřit někomu a opřít se o něj v těžkých chvílích. Období dospívání je velmi citlivé a pro mnohé adolescenty náročné. Svě vrstevnické skupiny a partnerské vztahy upřednostňují před rodiči, mají pocit, že jim více rozumí.

Mladí lidé mají své školní a domácí povinnosti, které musí v každodenním koloběhu plnit. Pokud jim zbývá a my se domníváme, že by měl zbývat volný čas, měli by ho trávit aktivně. Myslíme si, že právě neefektivně trávený volný čas je jednou z hlavních příčin delikventního chování. Mládež se nudí a přemýšlí čím se zabavit. Často se setkáváme s jednáním, které je v rozporu se společenskými normami.

Velký vliv na vývoj mládeže mají masmédia, jako jsou internet, televize, tisk atd. Největšími fenomény dnešní doby jsou sociální sítě, které ovlivňují názory a chování adolescentů. Na internetu můžeme najít stránky různých subkultur, které se zaměřují na teenagery a snaží se ovlivnit jejich osobnosti. Sociální sítě jsou mocné a dokáží oslabeného jedince velice snadno zneužít k činu, jenž by za normálních okolností neudělal. Na těchto sítích se vytváří také extremistické skupiny a jsou vyhledávané právě problémovou mládeží. Tito jedinci získají pocit sounáležitosti a podpory v jejich protispoločenském chování.

Praktická část zahrnuje vypracování kazuistiky jedince s delikventním chováním, objasnění příčin tohoto chování, které bylo následně doprovázeno školním neúspěchem. Popisujeme zde přístup třídního učitele, matky a samotného žáka. Součástí praktické části je popis a charakteristika místa, kde byl rozhovor prováděn. Dále se zaměřujeme na analýzu dokumentů žáka a prostředí, ve kterém žije.

2 Cíle bakalářské práce

Hlavním cílem bakalářské práce je popis a analýza delikventního chování žáka s prospěchovými potížemi na střední škole.

2.1 Cíle teoretické části práce

Cílem teoretické části je zkoumání a vysvětlení jednotlivých pojmů, vztahujících se k dané problematice.

2.2 Cíle praktické části práce

Cílem praktické části je popsat příčiny delikventního chování a školního neúspěchu konkrétního žáka střední školy. Cílem je také objasnit přístup žáka, rodičů a v neposlední řadě třídního učitele.

3 Materiál a metodika zpracování

3.1 Materiál a metodika zpracování teoretické části práce

Teoretická část bakalářské práce se zaměřuje na delikventní chování adolescentů, konkrétně žáka střední školy. Kapitoly se opírají o informace dostupné z odborných literatur. Metodou teoretické části je studium odborných literárních zdrojů, legislativ, norem a internetových stránek. Dále tvorba výpisků a jejich analýza, syntéza a komparace.

Materiálem pro zpracování teoretické části mohou být například odborné publikace, časopisecké články, legislativa, normy, internetové zdroje atd.

Metodikou teoretické části je analýza, srovnávání a syntéza teoretických poznatků z odborných zdrojů.

3.2 Materiál a metodika zpracování praktické části práce

Smyslem praktické části je průzkumné šetření, které se zaměřuje na žáka střední školy, jež vykazuje známky delikventního chování. Toto chování je doprovázeno školními obtížemi. V empirické části byla provedena analýza situace žáka a jeho následné problémy ve škole. Dále byl popsán přístup třídního učitele, rodičů a samotného žáka. V průzkumném šetření byly použity metody rozhovoru a analýza osobních dokumentů. Výsledkem šetření je podrobná anamnéza a zpracována kauzistika.

4 Současný stav řešené problematiky

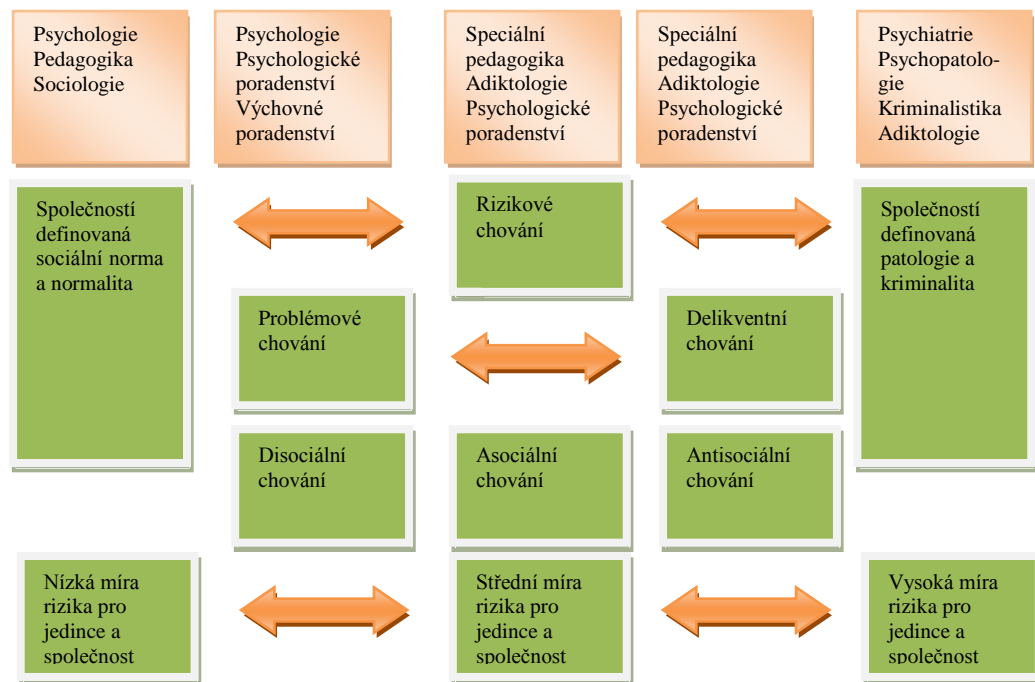
4.1 Základní vymezení pojmů

Odborníci z vědních disciplín, jako jsou například adiktologie, psychologie, pedagogika, sociologie nebo etopedie, se v posledních dvaceti letech zabývají problematikou **rizikového chování** a výskytem rozmanitých forem aktivit u adolescentů.

Dolejš (2010, s. 10) uvádí, že jsme se mohli v minulých letech setkávat s pojmy delikventní, problémové, kriminální, asociální chování či sociálně patologické.

Pojem rizikové chování pojímá širokou škálu pojmů a definic, proto je vhodné ho v této práci vymežit. Tato práce se zabývá delikvencí, která spadá pod tento široký rámec.

Sobotková (2014, s. 39) se domnívá, že nejednotnost terminologie v dané oblasti je způsobena rozdílnými teoretickými koncepty, a to jak napříč obory, tak i v jednotlivých oborech. Dolejš (2010, s. 20) uvádí, že tato problematika má několik definic, které jsou v mnoha případech pouze synonyma, dokonce v nich nalzáme obsahovou podobnost. Autor se zabývá myšlenkou, že může docházet k nepřesnému pochopení mezi odborníky, ale i v praxi dané problematiky, zejména v aplikovaných oborech a dalších oblastech. Dolejš (2010, s. 20) tedy označuje pojem rizikové chování za pojem nadřazený, který obsahuje prvky **problémového** (vyrušování), **delikventního** (krádež), **disociálního** (lhaní), **asociálního** (sprejerství), **antisociálního chování** (ubližování). Následující tabulka vymezuje vztah mezi těmito pojmy a míru rizika takového chování.

Obr. 1 Vymezení pojmu rizikové chování
Zdroj: Dolejš, 2010, s. 21

V hlavičce obr. 1 Dolejš (2010, s. 20) vymezil vědní disciplíny, které se zabývají rizikovým chováním. Nalezneme zde také rizikové chování, které je přijímáno společností jako normální a tvoří mezník mezi problémovým a delikventním chováním. Autor pohlíží na tuto problematiku z hlediska jedince a společnosti. Problémové a disociální chování zařazuje do kolony nízkého rizika na rozdíl od rizikového a asociálního. Tento druh chování je v rozporu se společenskými normami a to v míře středního rizika. Odborníci antisociální a delikventní chování řadí do patologických jevů a přisuzují jim vysokou míru rizika pro společnost, ale i samotného jedince. Dolejš, chtěl obrázkem vyjádřit možné chování jedinců, kteří znamenají nebezpečí pro každého z nás. Na levé straně vyznačuje společnosti uznávané a dokonce můžeme říct očekávané chování, které se řídí normou a pravidly. Jedinec dodržuje systém norem a plní je v dostačující míře. Ve střední části je popsáno jednání, jež zachází zčásti do společnosti akceptovaného, ale může být i patologické či kriminální. Na pravé straně autor vyznačil jednání protispolečenské, které má znaky kriminální, chorobné, patologické a jedinec svými činy jedná proti společnosti.

Skopal a kol. (2014, s. 22) vycházejí z toho, že je rizikové chování pomyslnou střechou nad všemi ostatními pojmy této problematiky a má své ukotvení

i v teoretických pojetích. Teoretická pojetí lze rozdělit do několika skupin: biologické, psychologické, strukturální, kontrolní, subkulturní, konfliktové, kontrolní, situační a v neposlední řadě může mít význam subjektivní. Termín rizikové chování tedy můžeme definovat jako formy aktivit a jednání adolescentů, které není shodné se společenskými normami. Dolejš (2010, s. 20–21) rizikové chování rozděluje do menších skupin: „užívání drog a nelegálních látek; kriminalita; šikana; hostilita a agresivní chování; rizikové sexuální aktivity; školní problémy a přestupky; extremistické, hazardní a sektářské aktivity; ostatní formy rizikového chování“. Sobotková (2014, s. 40) mezi rizikové chování řadí: „záškoláctví; lhaní; agresivitu a agresivní chování; šikana; kyberšikana; násilné chování; obecné kriminální jednání; vandalismus; závislostní chování; rizikové chování na internetu; rizikové sexuální chování; rizikové chování v dopravě; extrémně rizikové sporty; hazardní aktivity; užívání anabolik a steroidů; nezdravé stravovací návyky; extremismus“. Miovský (2012, s. 61–77) má podobný náhled jako Dolejš a Sobotková, on také zařazuje do forem rizikového chování: „rizikové zdravotní návyky; sexuální chování; interpersonální agresivní chování; delikventní chování ve vztahu k hmotným majetkům; hráčství; rizikové chování ve škole a rizikové sportovní aktivity“.

V terminologii rizikového chování nenalézáme markantní rozdíly mezi odbornou obcí. Delikventní chování tedy řadíme do jednoho z odvětví rizikového chování.

4.2 Specifika věkového období z pohledu psychologie, pedagogiky a trestního práva

V této kapitole je vhodné vymezit věkové období **žáka střední školy**. Věkové období rozebereme z pohledu psychologie, jelikož se žák řadí do období adolescence, pedagogiky, jakožto žáka střední školy a v neposlední řadě v rámci trestního práva, protože se jedná o jedince vykazujícího delikventní chování.

Adolescence je období dosažení pohlavní zralosti a to jak fyzické tak psychické dospělosti. Vymezení věku adolescenta není jasně stanoveno, uvádí se věkové rozpětí od sedmnáctého do dvacátého pátého roku. Musíme však brát zřetel na pohlaví, které je důležitým faktorem v dané problematice, jelikož zrání je jiné u dívek a jiné u chlapců (Strmeň, Raiskup, 1998, s. 10).

Období adolescence vymezuje Sobotková (2014, s. 26) stejně jako předchozí autoři, avšak dodává, že je adolescent schopen reprodukce. Mimo změn psychických nastává začleňování jedince do sociálních skupin. Jedná se o přeměnu mezi

dětstvím a dospělostí ve třech oblastech: sociální, psychologické a také fyziologické. Pro tento věk je typický bouřlivý citový vývoj, vzpoura proti autoritám a naopak své kamarády vnímají dospívající jako vysokou autoritu. Jedinci v pubertě hledají svoji totožnost, chtějí někam patřit a žít pro něco.

Adolescenci popisuje Říčan (2008, s. 278–279) jako dorůstání mezi 15. až 22. rokem. V tomto období jedinci dospívají nejen po tělesné stránce, ale i inteligenční a dochází k vyspělosti formální logiky. Macek a Dalajka (2005, s. 217–220) se domnívá, že adolescence je vymezena jak právně, tak i psychologicky. Dále popisuje adolescentovu nezávislost na rodině, docílení osobní zralosti a přijmutím odpovědnosti za své konání i jejich důsledky.

Sobotková (2014, s. 27) se domnívá, že ve většině případů adolescenti nepociťují přechod od adolescence k dospělosti. Nevnímají to jako něco problémového, tvrdí, že toto období není nijak zvlášť pro jejich psychiku náročné, proběhne bez ohrožení zdraví nebo duševní pohody. Adolescenta, definují Strmeň s Raiskupem (1998, s. 10) jako dospívající osobu. Dolejš (2010, s. 82) poukazuje na podobnost definic autorů Macka (1999), Sobotkové (2009), Inheldera a Piageta (1958), kteří vymezují adolescenty od 10. do 20. roku. Tuto etapu dělí do tří fází, které jsou propojeny. Jedna z nich je **časná**, kam patří jedinci od 10–13 let, **střední** 14–16 let a **pozdní** 17–20 let. V tomto období dochází k růstu konzistentního a ustáleného sebepojetí, které vede k seberegulaci vlastního chování a prožívání. V tomto období na adolescentovo „JÁ“ působí postoj a hodnocení svých vrstevníků; autorit; pro ně významných osob a také společenské a vrstevnické normy (Sobotková, 2014, s. 26).

Z pohledu právní disciplíny je adolescent, který páchá protiprávní jednání označován jako **mladistvý**. Mladistvého vymezuje Ciklová (2014, s. 50) jako jedince, který má omezenou zodpovědnost. Věk mladistvého uvádí portál Ministerstva vnitra České republiky (MVČR, 2015) jako období od 15–18 let. Jedince označujeme za mladistvého pachatele, který je za své činy posuzován dle zvláštních ustanovení trestního zákona (MVČR, 2015). Vymezení stanovuje zákon č. 218/2003 Sb., který se zabývá odpovědností mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže.

V této práci se zabýváme středoškolským žákem, proto je nutno uvést i věkovou hranici mladého dospělého pachatele. Ministerstvo vnitra (MVČR, 2015) takovou osobu definuje jako osobu, která překročila hranici osmnáctého věku, ale nedovršila dvacátého roku. U mladých dospělých pachatelů může soud podmíněčné odsouzení nechat platné, i přestože vykazuje příčiny k výkonu trestu odnětí svo-

body. Mladistvého definuje a vymezuje stejně internetová stránka Trestní řízení (2006), která upozorňuje na změny v roce 2010, kdy věková hranice byla snížena na 14 let, ale než norma nabyla účinnosti, hranice byla vrácena zpět na 15 let.

Poslední věkové specifikum vymezuje školský zákon č. 561/2004 Sb., **žákem střední školy** se stává jedinec po úspěšném ukončení povinné školní docházky devítileté nebo desátého ročníku základní školy. Žák dokládá vysvědčení, které je jednou z podmínek pro přijetí. Středoškolákem se stáváme obvykle od 15 roku. Školský zákon (č. 561/2004 Sb., § 54) uvádí, že je toto období jasně vymezeno nástupem na střední školu. U víceletých gymnázií je to nástupem do patřičného ročníku.

4.3 Delikvence

Definici **delikvence** ve své publikaci uvádí Záškodná (1998, s. 72–73) jako jednání, které se odchyluje od norem společnosti. Pojem delikvence pochází z latiny delinquere – chybovat. Zahraniční odborníci používají mnohdy termínu delinkvence a to z toho důvodu, že delinquens jsou delikventi páchající společnosti odsouzené jednání. Terminologie pro onu samotnou delikvenci je delictum, což znamená provinění. Delikvenci vymezují Strmeň s Raiskupem (1998, s. 51) jako formu dysadaptace. Tvrdí, že se jedná o asociální až antisociální činy, kterými jedinci porušují právně zakotvené normy celé naší společnosti. Delikvenci vymezujeme z hlediska právního nikoli lékařského, uvádí Matoušková (2013, s. 15). Dolejš zmiňuje definici Matouška a Kroftové (2003 in Dolejš, 2010, s. 17), kteří se na delikvenci dívají jako na typ chování, jenž překračuje hranice sociálních a morálních pravidel, které jsou stanoveny zákonem a předpisy. Klener a kol. (1996, s. 180) sdílí stejný pohled na danou problematiku a vysvětlují ji jako aktivitu, kterou mládež porušuje normy, zákonné jednání a svým chováním způsobují společnosti nebo jedincům újmu.

Toto chování je spjato s nedokončeným biologickým, psychologickým, sociálním a duchovním zráním jedince, jenž ho vede k nespolečenskému jednání v životních a rozporných situacích, které jsou doprovázeny emocemi a impulzivním chováním. Ministerstvo vnitra (MVČR, 2015) na svých oficiálních internetových stránkách popisuje delikvenci jako širší pojem, který ve svém názvu nese nejzávažnější poruchy chování mládeže. Hovoří o protiprávní jednání a porušení sociálních norem. Ministerstvo zdůrazňuje, že definice nejen zahrnuje fenomény závadné, ale i jevy, které nejsou samy o sobě závadné. Jedná se například o alkoholismus; prostituci; útěk z domova; projevení agrese proti druhým; sebevražedné sklony apod.

(MVČR, 2015). Vojtová (2009, s. 55) uvádí, že tento termín je užíván spíše v policejním odvětví a penologii.

4.3.1 Delikventní chování mládeže

Pojem **juvenilní delikvence** Zášková (1998, s. 73) používá pro označení provinění jedinců. Přiklání se k ní i autoři Strmeň s Raiskupem (1998, s. 51), kteří označují slovo juvenilní za trestné konání mladistvých. Vojtová (2009, s. 66) vymezuje pojem juvenilní jako termín pro mladistvé delikventy od 15. – 18. roku. Uvádí, že v cizině je tento pojem pojímán spíše v právním odvětví a znamená porušení zákona osoby, která není považovaná za dospělou. Matoušková (2013, s. 15) definuje juvenilní delikvenci jako mládeží spáchané trestné činy. Matoušková (2013, s. 16) se zmiňuje o páchání trestného činu a jeho vyhodnocení ve své publikaci. Domnívá se, že trestné činy vykonané mladistvým vykazují malý stupeň nebezpečí pro společnost a jedince. Tyto činy páchané mladistvým nejsou posouzeny jako trestné čin.

Vojtová (2009, s. 67) spatřuje **delikventní chování** v jednání trestně stíhatelným, přesněji hovoří o přestupcích a trestných činech. Toto chování se vyznačuje značnou mírou recidivy, ve většině případů je spojováno s agresivním až násilným chováním, přičemž jedinec má v úmyslu škodit. Jedná se o uvědomělé a záměrné chování mládeže. Toto chování je nepřijatelné a nežádoucí. Koukolík (2008, s. 94) řadí delikventní chování do **antisociálního pilíře** a definuje delikvenci dospívajících, jako problémy v chování spojené s nejrůznějšími druhy kriminálního jednání. Zášková (1998, s. 73) také delikvenci řadí do antisociálního chování a považuje ho za neadekvátní jednání osob do patnácti let. Fischer a Škoda (2014, s. 51) poukazují na větší projev delikventního chování u chlapců než dívek. Odborníci se shodují, že chlapci jsou delikventní více než dívky a to vlivem biologických faktorů. Zášková (1998, s. 73) zastává názor, že je na chlapce vyvíjeno více sociálního tlaku, v kontextu s rozdílným postavením ve společnosti, oproti ženám. Sdílí stejný názor s autory Fischerem a Škodou (2014, s. 51), že jsou chlapci více delikventní z důvodu biologických faktorů (hladina testosteronů) a doplňuje definici o faktor společenský. Obecně je známo, že muži jsou agresivnější než ženy a protiprávního jednání se dopouštějí v poměru osm ku jedné, což vypovídá o větší inklinaci k delikvenci (Zášková, 1998, s. 73). Novák a Dvořáčková (2008, s. 53) uvádí, že chlapci vyrůstající pouze s matkou jsou více problémoví než chlapci z úplných rodin. Častokrát se setkáváme u chlapců s problémy tohoto charakteru: delikvence, závislost na alkoholu a omamných látkách. Domnívají se, že se jedná o tzv. „syndrom chlapáctví.“ Vojtová (2009, s. 67) má za to, že antisociální a delikventní cho-

vání je významově stejné. Jedná se o chování, kterým jedinec porušuje normy společnosti. Autorka pohlíží na takovéto chování jako uvědomované, protispolečenské a vykazuje znaky kriminality. Širší pohled pojednává o obecném označení pro toto chování a činy, které jsou protizákonné a porušují normy chování. Stejně jako Dolejš (2010, s. 21) řadí delikvenci do nejvyššího stupně narušenosti chování.

Sobotková (2014, s. 49–50) uvádí, že hlavním ukazatelem delikventního chování je protiprávní činnost. Matoušková (2013, s. 114) se domnívá, že se nejedná o časté trestní jednání, ale spíše příležitostné. V její publikaci se dočteme, že kolem 21. roku dochází ke změnám v jednání a problémové chování vymizí. Jedinec se zařadí do skupiny tzv. nekriminální společnosti. Na rozdíl od chronických pachatelů, kteří si své protispolečenské chování nesou až do dospělosti. Svě nezvladatelné jednání provádějí už od raného věku. Již mezi 6. – 12. rokem se jedinec potýká s porušením zákona a kolem 12. roku dochází k závažným trestným činům.

Sobotková (2014, s. 51) uvádí v bodech znaky delikventní mládeže. Obvykle mladiství páchají trestnou činnost se spolupachateli a ve skupině; u mladistvých převládá složka afektivní oproti kognitivní; dalším a častým podnětem pro delikventní chování jsou návykové látky a alkohol, který vzbuzuje agresivitu a nepřiměřené jednání; trestný čin je nedokonalý, chybí složka plánování nebo nedokonalá příprava vhodných prostředků pro spáchání protiprávního jednání; typickým znakem je nadměrná tvrdost, ta se projevuje devastací, zničením a znehodnocením věcí. Delikventi nejčastěji zpronevěří předměty, které potřebují, chtějí je, líbí se jim. Tyto předměty následně přerozdělují ve skupině a peníze se obvykle utrací společně. Ve skupinách se dělí na základě hierarchie a účasti na spáchání trestné činnosti.

Pokud nahlédneme na kriminální chování od první poloviny 90. let až po rok 1993, trestné činy vzrůstaly trojnásobně v porovnání s koncem 80. let (Macek, 1999, s. 172). Matoušek a Kroftová v roce 2003 (in Macek, 1999, s. 172) ve své publikaci zmiňují rapidní nárůst kriminality v roce 1997, kdy evidované trestné činy přesáhly hranici 400 tis. Tato hranice vykazovala nejvyšší nárůst kriminality v České republice za posledních desítek let. Trinkwitzová (in 1991, Macek, 1999, s. 172–173) zaznamenává prudký nárůst delikvence po roce 1990 a to až o 70 %. Uvádí, že 10 % se podíleli adolescenti do 18 let a 25 % mládež od 18. – 25. roku. Tyto podíly rostly do roku 1993. Po roce 1993 začalo toto protispolečenské chování provozované mladistvými klesat. Průcha a Veteška (2012, s. 67) nepotvrzují tvrzení Macka. Uvádí, že delikvence neklesá, naopak se zvyšuje i u dětí školního věku.

Dále bychom se podívali na nejčastější trestné činnosti mládeže z pohledu odborníků a statistik dnešní doby. Sobotková (2014, s. 49–50) za nejčastější páchanou činnost podle statistik uvádí násilí proti jednotlivci nebo skupině; opilství a výtržnictví; neoprávněné užívání motorového vozidla; rozkrádání; vandalismus; toxikomanie; prostituce; gamblerství; trestná činnost páchaná prostřednictvím internetu. Za často páchanou trestní činnosti mladistvých považuje Macek (1999, s. 173) stejně jako Sobotková (2014, s. 14–15) majetkovou trestní činnost, s tím že poukazuje na procenta této činnosti. Uvádí přibližně okolo 30 % zapojení se do krádeží, vykrádání, zabrání věci apod. Narůstá násilná trestná činnost, která je typičtější pro dospělé. Násilná trestná činnost okolo roku 1993 vzrostla na 11,4 %. Začíná se zvyšovat trestná činnost v doprovodu alkoholu, omamných látek, brutality a agresivity. Nejčastější druhy delikventního chování vymezuje také Průcha s Veteškou (2012, s. 67) a to: poruchy chování spojené s alkoholem; anomáliemi; požívání návykových látek; gamblerství; prostituce; vandalismus; extremistická hnutí apod.

4.4 Odpovědnost mládeže za protiprávní jednání

Touto problematikou se zabývá zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže, který vstoupil v platnost v roce 2003 a to 1. ledna. Norma je odlišná pro dospělého jedince, jelikož dospělým pachatelům se tresty ukládají podle zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

Zákon pro mladistvé pachatele stanovuje a vymezuje odpovědnost mladistvého za protiprávní jednání. Skutkové podstaty jsou taktéž vymezeny v trestním zákoně. Norma definuje jednotlivá opatření, které může soud udělit jednotlivci za trestné činy a dále stanoví postup soudu pro mládež a jeho rozhodování v této problematice.

Společnost by měla spíše eliminovat delikventní chování a předcházet takovému jednání než nadměrně využívat represivní opatření. Matoušek s Kroftovou (2003, s. 172) uvádí zajímavá témata, které se této problematiky úzce dotýkají. Zabývají se smyslem trestu; jaký je jeho žádoucí účinek a jak je pro společnost nákladný. Novodobá společnost na vězení nepohlíží pouze jako na převažující formu trestu, kterou soud ukládal za prokázaný zločin. Pohlíží na vězení jako na místo, které výchovně působí na jedince a slouží k odstrašování pachatelů od dalšího protiprávního jednání.

Portál Trestní řízení (2006) vymezuje podmínky v řízení s mladistvou osobou. Stěžejní podmínkou je, že v takovém to řízení se musí klást důraz na opatrnost s osobními údaji. Všichni účastníci řízení musí brát zřetel na ochranu osobních údajů. V těchto řízení mohou být zveřejněny takové informace, které nevedou k odhalení identity mladistvého. Veškeré zúčastněné orgány (policejní orgán, sociální pracovníci, státní zástupce, soudci, úředníci probační služby apod.) jsou povinni projít školením pro zacházení s mládeží. Zákon stanovuje specializované soudce pro trestní věci mladistvých.

Mladiství se dopouštějí **provinění** na rozdíl od dospělých pachatelů, kteří páchají **trestný čin**. Provinění definuje zákon č. 218/2003, ve kterém se uvádí, že trestnou činnost neprovádí osoba mladší osmnáct let, ale dopouští se právě zmínovaného provinění. Norma definuje, že za chování a jednání nezletilého odpovídá osoba, která je zákonným zástupcem mladistvého. Nejčastěji hovoříme o rodičích jako zákonných zástupcích (Ciklová, 2014, s. 47). Trest má přivádět mladistvého k přeměně v lepšího občana. Zřetel je brán na rodinné poměry, ze kterých jedinec pochází (Matoušková, 2013, s. 16). Pokud mladistvý spáchá protiprávní čin je umístěn do nápravného zařízení. Mladiství jsou odděleni od ostatních odsouzených ve specializovaných odděleních, kde musí podstupovat zvláštní výchovné programy a postupy. Mladistvému dle zákona (č. 218/2003 Sb., § 9 odst. 1) lze uložit pouze tato opatření: **výchovná, ochranná, trestní**. Soud také může upustit od **uložení opatření**.

Nejprve se podíváme na **výchovná opatření**, kterými jsou: dohled probačního úředníka; probační program; výchovné povinnosti; výchovná omezení a napomenutí s výstrahou. Výchovnými opatřeními se zabývá zákon č. 218/2003 Sb., a to konkrétně § 15–20 odst. 2. **Dohled probačního úředníka** (§ 16), už z názvu vyplývá, že se jedná o pravidelnou kontrolu a sledování jedince v jeho prostředí. Kontrolu provádí specializovaná osoba. **Probační program** (§ 17) je program sociálního výcviku. V rámci programu se jedinci dostává psychologické poradenství, vzdělávací nebo rekvalifikační programy zahrnující obecně prospěšné práce. Dalšími opatřeními jsou **výchovné povinnosti** (§ 18), kterými se zajišťuje řádný život mladistvého. Jedná se například o povinnost bydlet s rodiči; nahradit způsobenou škodu; nastoupit na léčení závislostí apod. **Výchovná omezení** (§ 18) ukládají mladistvému zákaz na sportovní utkání či jiné akce, stýkat se s určitými osobami, neúčastnit se sázek a hraní na výherních automatech apod. Posledním výchovným opatřením je **napomenutí s výstrahou** (§ 18). Soudce nebo státní zástupce

v přípravném řízení mladistvému nekompromisně zdůrazní protiprávnost jeho chování a jednání, upozorní ho na možné důsledky, které mohou nastat.

Mezi **ochranné opatření** řadíme dle zákona (č. 218/2003 Sb., § 21–23) ochranné léčení, zabezpečovací detenci, ochranná výchova, zabrání věci či jiné majetkové hodnoty. **Ochranných léčení** (§ 21) je několik, pro příklad můžeme uvést psychiatrické, protialkoholní, protitoxikomanické nebo sexuologické. **Zabezpečovací detence** (§ 21) je jedno z opatření, které je vykonáváno v uzavřeném zařízení, spravované vězeňskou službou. Jedná se o další typ léčení s tím, že je mnohem těžší z takového zařízení utéct, jelikož není léčba vykonávána v lékařském prostředí.

Ochrannou výchovu (§ 22) ukládá soudce v případech zanedbání výchovy či mladistvý žije v neodpovídajících podmínkách. Například rodina nezajišťuje řádnou výchovu pro jedince. Toto opatření se vykonává ve zvláštních ústavech pro mladistvé. **Zabrání věci či jiné majetkové hodnoty** je posledním ochranným opatřením. Jedná se o věci, které získal mladistvý pomocí trestného činu. Dále se jedná o věci, jež ohrožují bezpečnost jedinců či společnosti. Také sem patří předměty, patřící mladistvému, kterého nelze odsoudit nebo u něj bylo upuštěno od uložení opatření.

Mezi **trestní opatření** (§ 24) řadíme obecně prospěšné práce; domácí vězení; zákaz vstupu na sportovní; kulturní či jiné společenské akce; peněžité opatření; peněžité opatření s peněžitým odkladem výkonu; propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty; zákaz činnosti; vyhoštění; odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem; odnětí svobody nepodmíněně.

Prvním z opatření jsou **obecně prospěšné práce**, kde je opět trest poloviční oproti dospělým pachatelům. Zde se musí brát zřetel na možnosti mladistvého a z jakých pochází poměrů. **Domácí vězení** je stejné jako u dospělých pachatelů. Toto opatření je zavedeno od roku 2010 a doba trestu domácího vězení je až 2 roky. **Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce** je jeden z trestů, který může být mladistvému uložen na dobu pěti let. Toto opatření se řadí také mezi nové v trestním zákoně a platí od roku 2010. **Peněžité opatření** může být soudcem uloženo ve výši 10–365 denních sazeb. Denní sazbu stanovuje zákon v rozpětí 100 až 5 tis. Kč. Soudce může uložit opatření jen v případě, že je mladistvý práceschopný a vydělává peníze. Další možností je, že mu toto opatření umožní jeho majetkové poměry. **Peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu** je jakási výstraha peněžitým opatřením pro jedince. Soud stanoví jedinci zkušební lhůtu, ve které musí vést řádný a spořádaný život. Pokud se tak nestane, musí peněžité opatření zaplatit. **Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty**

patří k dalším trestním opatřením, které je možno uložit, pokud tato věc byla použita ke spáchání provinění nebo k tomu byla určena. Může se jednat o věc získanou proviněním nebo ji mladistvý získal za spáchání provinění. Další z opatření nesmí trvat déle jak 5 let a nemůže být překážkou v přípravě na povolání mladistvého, hovoříme o opatření **zákazu činnosti**. **Vyhoštění** lze uložit pouze osobám, které nevlastní české občanství a nemají na území České republiky rodinu a ani azyl. **Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem** je velmi podobné jako u dospělých pachatelů. Soud pohrozí mladistvému odnětím svobody a stanoví zkušební lhůtu, ve které musí vést řádný život. Pokud pachatel poruší tuto podmínku, soud mu udělí trest odnětí svobody.

Výkon trestu **odnětí svobody nepodmíněně** ukládá soud pouze v případech, když se mladistvý dopustí závažného delikventního činu. Legislativa snižuje tresty mladistvým na polovinu. Horní hranice nesmí přesahovat 5 let a dolní 1 rok dle § 31 (zákon č. 218/2003). Vyšší tresty (5–10 let) lze uložit pouze v případě, že dospělá osoba by za takový čin byla odsouzena na doživotí. Tento zákon se dále zabývá tím, kdy se má trest mladistvého snížit (§ 31), zcela od něj opustit (§ 11–14) nebo podmíněně odložit (§ 33).

Soudy pro mládež byly zřízeny současně s vytvořením legislativy č. 218/2003 Sb., zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže. Řízení vedou specializovaní soudci, kteří jsou proškoleni ohledně problematiky zabývající se delikvencí mládeže. V České republice tyto specializované soudy vznikly prostřednictvím senátů okresních a krajských soudů. Se soudy úzce spolupracuje probační a mediační služba, která se řídí zákonem č. 218/2003 Sb., a zákonem č. 257/2000 Sb., zákon o probační a mediační službě. Tato instituce svoji činnost vykonává v místě příslušných okresech soudů. Úředníci svoji práci vykonávají dle metodik zřízených pro probační a mediační službu našeho státu. Činnost úředníků je bezplatná a rodinní příslušníci či dotčení jedinci se na jednotlivá střediska mohou během řízení kdykoliv obrátit.

Matoušková (2013, s. 15) ve své publikaci zmiňuje názor psychologa Oldřicha Matouška, který se domnívá, že práce s mladistvými delikventy je stále málo systematická. Usuzuje, že u nás neexistuje efektivní preventivní program a v mnoha případech se ústavní forma práce s těmito jedinci mění spíše v nevhodné působení a je kontraproduktivní. Jeho názor se vymyká i ve snížení trestní odpovědnosti, tvrdí, že se jedná o politický tah, který působí na cílenou skupinu delikventní společnosti. Průcha s Veteškou (2012, s. 67) kladou důraz na prevenci delikvence a to jak v rodině, tak od začátku školní docházky.

Mladiství vězni s delším výkonem trestu mohou využívat přípravu na svoji profesní dráhu v rámci tzv. „*učebního poměru*.“ V České republice toto vzdělávání umožňují vězňice v Opavě a Všehrdech. Nabízí spoustu rekvalifikačních a kvalifikačních kurzů. Přikláníme se k těmto vzdělávacím inovacím, které jsou k dispozici mladistvým jedincům v nápravných řízeních. Delikventům je nabídnut kvalitnější život v rámci vzdělávání po vykonání jejich trestu.

4.5 Činitelé ovlivňující chování žáka

Delikventi, jež páchají protiprávní jednání, jsou ovlivněny **biologickými faktory**, **společenskými** nebo kombinací těchto dvou (Zášková, 1998, s. 73). Na Záškovou navazuje Dolejš (2010, s. 18), který v definici klade důraz na dědičnost a genetické vlohy jedince. Domnívá se, že na takové jedince musíme pohlížet, ze všech možných pohledů a odborných disciplín. Pokud se zaměříme na obecné příčiny delikventního chování, uvádějí se **vnější a vnitřní činitelé** (Zášková, 1998, s. 73). Matoušková (2013, s. 114) se domnívá, že mladiství, často touto cestou projevují vzdor vůči rodině. Autorka hovoří o základních faktorech, které mají za následek delikventní chování jedince. Matoušková se zmiňuje o rizikových faktorech, kam řadí: špatné výchovné praktiky; nevyvážené rodinné zázemí; složitý temperament; zanedbávání dětí atd.

Průcha s Veteškem (2012, s. 67) pohlíží na možné příčiny delikventního chování z pohledu **rodinného**, kdy může docházet k nepříznivým podmínkám v rodinném kruhu, jako je například rozvod rodičů a zanedbávání výchovy svých dětí. Dále velkou příčinu přisuzují **společnosti**, která vykazuje známky sociálně patologického chování (dostupnost drog; prostituce; vandalismus; vysoká nezaměstnanost atd.).

4.5.1 Dědičnost a psychologické příčiny delikvence

Dědičnost má jeden z největších dopadů na lidské chování. Můžeme říct, že máme geneticky zakotveny naše postoje, hodnoty, zájmy a osobnostní vlastnosti.

Delikvence je Matouškem a Kroftovou (2003, s. 32) označena jako chování, které je podmíněno značně komplexně. Právě zmiňovaná dědičnost je jedna z možných příčin, které mají na chování vliv. Odborná obec hovoří o genetických dispozicích, jako jsou sebekontrola či hyperaktivita. Nicméně autoři vylučují, že tyto determinanty mohou za vytvoření delikventních skupin náctiletých, kteří pá-

chají trestné činy. Domnívají se, že geny pouze zvyšují možnost vlivu dalších činitelů na chování jedince, bez nichž by k delikvenci nedocházelo. Genetické vlohy zvyšují mez působení vlivů prostředí.

Za zajímavé můžeme požadovat Traslerovy studie dědičnosti delikventního chování, které aplikoval na dvojvaječných a jednovaječných dvojčatech (Trasler, 1987, Mednick, 1985 in Matoušek, Kroftová, 2003, s. 24). Druhou metodu nazývá jako adopční a ta se zabývá dětmi, které po svém narození byly adoptovány náhradními rodiči. Studie s dvojčaty ukázaly shodu v delikventním chování u jednovaječných dvojčat 2–3 krát větší než mezi dvojvaječnými. Autor uvádí, že vysoká shoda ve výchově dvojčat, ať už dvojvaječných či jednovaječný naznačuje velmi malý rozdíl podobnosti v delikventním chování. Jednovaječná dvojčata jsou častějšími vězňenými pachateli než dvojvaječná. Posledním výsledkem, ke kterému Trasler dospěl je jemnost rozlišení závažnosti kriminality. Čím je jemnější, tím je menší rozdíl mezi jednovaječnými a dvojvaječnými dvojčaty. Druhou studií se zabýval Mednick se svými spolupracovníky v 80. letech (Mednick, 1985 in Matoušek, Kroftová, 2003, s. 24). Realizovali obsáhlé bádání s dánskými dětmi. Toto bádání spočívalo v tom, že odborníci vyhodnocovali, kolikrát byly adoptivní děti odsouzeny pro trestný čin a porovnávali tyto aspekty s počtem odsouzení adoptivních a biologických rodičů. Rozdíly se ukázaly mezi rodinami s vysokým sociálním statutem, v nichž byla dědičnost adoptivního dítěte potlačena, naopak u rodin s nízkým sociálním statutem se rizika delikvence zvyšovala.

Matoušek s Kroftovou (2003, s. 22) se domnívají, že studium, kterým se zabýval Goddard, ve 20. století je systematické a má trvání doposud. Přesněji se ve své publikaci zmiňují o Goddardovém genealogickém zkoumání (Goddard, 1927) amerických rodin, ve kterém se ukázaly prvky delikventního chování. Toto bádání přispělo k tvrzení, že dědičné faktory mají do určité míry vliv na delikventní chování. Empirický výzkum strádá po stránce badatelské. Odborníci se příliš nehrnou do zkoumání delikventních determinantů z pohledu genetické výbavy. Jedna z dalších alternativ může být následek uznání vlivu dědičnosti. Matoušek s Kroftovou (2003, s. 27) poukazují na **hyperaktivitu**, jako jednu z možných příčin delikventního chování u jedinců. Pokud jedinec trpí syndromem hyperaktivity, dochází v jeho těle k nepřetržitému neklidu a velkým výkyvům pozornosti. Tato porucha chování byla diagnostikována po druhé světové válce a v České republice ji odborníci označovali za lehkou dětskou encefalopatii (LDE). Později však byl přejat anglosaský název minimální mozková disfunkce (MMD). Novodobá odborná obec hovoří o syndromu hyperaktivity. Tato nemoc se projevuje změnou nálad, ne-

obratností a impulzivním chováním. Nedostatky v koordinaci můžeme pozorovat v pohybu, ale i v řeči. Odborníky jsou často označováni jako neposedné a neustále hovořící jedinci bez zábrán. Častěji je hyperaktivita diagnostikována u chlapců než u dívek. Celkový počet postihnutých syndromem uvádí Matoušek s Kroftovou (2003, s. 27) okolo 5–15 %. Typickými znaky pro syndrom hyperaktivity jsou častější úrazy a onemocnění než u jiných dětí. Většinou trpí poruchou čtení nebo psaní. Ve škole bývají spíše hodnoceni jako podprůměrní. Ve většině případů se jedná o velmi inteligentní jedince, kteří si hravě poradí s jakoukoli slovní úlohou, ale neverbální úkoly bývají kámen úrazu. Další znaky jsou zadržávání řeči; pomočování; poruchy chování; neurotické potíže; snížené sebehodnocení. Osoby se syndromem hyperaktivity nebývají v kolektivu příliš oblíbení. Dříve se odborníci z mnoha vědních disciplín domnívali (medicína, psychologie a pedagogika), že tyto problémy se ustálí nebo úplně vymizí v období dospívání. Autoři publikace uvádí, že problémy přetrvávají i v adolescenci. Projevují se záchvaty vzteku; agresivitou; snížením autoevaluace nebo impulzivitou (Matoušek a Kroftová, 2003, s. 29).

V této kapitole bychom neměli zapomenout zmínit **osobnostní dispozice**. Hartl s Hartlovou (2000, s. 486) za nejčastější vrozený osobnostní sklon považují psychopatii. **Psychopatie** je v psychologii a psychiatrii dle Zubíkové a Drábové (2007, s. 163) označována jako porucha osobnosti jedince, který má dlouhodobě neobvyklé až podivuhodné chování. Osobnost takového člověka je nevyvážená. Některé osobnostní atributy jsou dominantnější a naopak ostatní potlačeny. Často se setkáváme s tím, že jedinci mají problémy v kolektivu a špatně se začleňují do společnosti. Jejich chování druhým mnohdy připadá podivínské. Osoby, kterým diagnostikoval psychiatr psychopatii pomocí Hareova dotazníku a následných objektivních vyšetření, mohou být pro společnost nebezpeční. Chování psychopatů se projevuje antisociálním chováním, impulzivitou, násilností. Koukolík (2003, s. 206–207) spatřuje projevy psychopatů stejně jako předchozí autorky a rozděluje tyto jedince do dvou skupin. Rozděluje psychopaty na **kriminálně úspěšné** a **kriminálně neúspěšné**. Ironizuje pojem neúspěšný a domnívá se, že úspěšnými psychopaty jsou tito lidé pouze z toho důvodu, jelikož nebyli dopadeni nebo potrestáni.

Rozdíly můžeme pozorovat i v **pohlaví** delikventních jedinců. Výše už bylo zmíněno, že jsou muži více trestaní za protiprávní jednání než ženy. Hovoří o tom několik studií a jejich statistik. Nejedná se pouze o dnešní dobu, odborníci upozorňují, že tomu bylo vždy takto. Ve všech společnostech, dobách, nezávisle na etnic-

kém původu nebo druhu trestné činnosti. Větší agresivita u mužského pohlaví je zapříčiněna hormonem, který odborníci nazývají testosteron.

4.5.2 Rodina

Rodina je důležitým činitelem pro dítě, ale právě i pro naši cílovou skupinu dospívajících a poskytuje nenahraditelný, jedinečný a zásadním význam pro jedince.

Michalčáková (2007, s. 59) vidí rodinu jako hlavního činitele, který svými kvalitami, ovlivňuje mladého jedince. Kolář (2012, s. 118) popisuje rodinu jako malou skupinu, která žije společně a jejím hlavním znakem je manželství. Jedná se o sociální útvar, který je složen nejméně ze tří osob a mezi sebou mají rodičovské, příbuzenské, manželské či partnerské vztahy. Rodina je nejstarší výchovná skupina, která plní funkci **ochrannou** a **výchovnou**. Jednou z hlavních podstat této sociální skupiny je vytvářet společenskou oporu a emocionální základy pro své potomky a členy rodiny. Rodina tvoří primární základ socializace pro dítě. Autoři se domnívají, že současné rodinné problémy vyplývají z přeměny rodiny a partnerských vztahů. Rodiče nekladou tak velké nároky na výchovu jako dřív. Do jisté míry závisí na společenském statusu rodiny, ať už z hlediska financí, kultury či struktury. Rodinu rozdělujeme na **adoptivní, afunkční, dysfunkční, náhradní, nukleární, vícegenerační** (Kolář, 2012, s. 118).

Helus (1998, s. 99–100) má stejný náhled na věc, jako předchozí autoři a upozorňuje, že každá funkční rodina prochází krizí a problémy, ale i přesto dokáže svého potomka uspokojit uvedenými potřebami. Rodinu popisuje jako společenský makrosvět, promítá se do ní společenské okolí. To vysvětluje tak, že rodiče chodí do práce; do společnosti; baví se a tím do rodiny cosi přináší.

Vrátíme se zpět k rozdělení rodin. **Adoptivní rodina** přijala za svého potomka dítě, které není vlastní z biologického hlediska. Z právního pohledu mají stejná práva a povinnosti jako rodiče biologičtí. **Afunkční** rodina neplní dostatečně funkci rodinného prostředí a u dětí tak dochází k narušení citového a socializačního procesu. Rodina má ve většině případů závažné problémy a dochází k rozkladu vnitřních vztahů. **Dysfunkční** rodinu odborná obec popisuje jako skupinu, kde dochází čas od času k poruchám funkcí rodiny, ale nemá to příliš velký vliv na zdravý vývoj potomka. Problémy rodiny jsou řešitelné. **Náhradní** rodina přijala jedince do pěstounské péče nebo jej adoptovala. Dochází k začleňování dítěte do rodiny, i přestože pěstouni nemají stejná práva jako biologičtí rodiče. **Nukleární** rodiny je poslední členění autora (Kolář, 2012, s. 123). Jedná se o skupinku tvořenou párem rodičů a jejich potomky. **Vícegenerační** rodina, jak už plyne z názvu, jedná se o rodinu

s více generacemi (prarodiče, rodiče, manželé, děti). Autoři vymezují hlavní funkce rodiny na biologicko-reprodukční; socializační; ekonomickou; citovou; ochrannou. Pokud jsou tyto složky správně a úměrně plněny, dochází ke kvalitnímu rozvoji výchovné funkce. Výchovná funkce je primární společenské plnění rodiny spolu s ostatními. Důležitou roli hraje uspokojování potřeb svých dětí, pěstování potřeb a kvalit. Musíme klást důraz na intenzitu citových vazeb mezi rodiči a dětmi i mezi samotnými rodiči.

Adolescent v rodinném kruhu hledá uspokojení svých potřeb, které hraje důležitou roli v zapojení se do sociálních vztahů. Helus (1998, s. 98) řadí mezi tyto potřeby: uznání druhých; tolerovat jedince takového jaký skutečně je a žije; potřebu být milován a milovat s veškerými aspekty k tomuto patřící – úcta, obdiv, něha, vžít se do druhých; cítit jeho potřeby, ale i naopak vědět, že se vcituje on do jedince. Dále se jedná o ztotožnění se s ostatními a vědět, že dochází i k opačnému procesu identifikace (ostatní s ním) a to bez problémů a úzkostí, že se takové chování obrátí proti němu. Pro jedince v dospívajícím věku je také důležité společné soužití a rodinná vzájemnost, která není zpochybnitelná.

Snyder a Petterson (1987 in Matoušek, Kroftová, 2003, s. 43) se zabývali studii delikventně jednajících mladistvých, kteří popisovali svoje rodinné prostředí. Průzkum ukázal, že v prostředí, kde členové porušují zákon, je chladné a rodiče se o děti zajímají minimálně. Děti rodiče vnímají jako pasivní, odmítavé a nezainteresované do jejich potřeb. V takových rodinách se často objevují nejisté vazby, dítě je vyhybavé a dezorganizované (dítě je přetěžováno, sexuální zneužívání atd.). Deprivované děti těžko navazují vztahy a nalézají v nich uspokojení. Příliš tvrdá disciplína rodičů vzbuzuje v dítěti strach. Jedinec se chce vyhnout agresivnímu chování rodičů a následným trestům, proto začne lhát; podvádět a utíkat z domova atd. Nepřiměřené tresty paradoxně posilují delikventní chování dítěte. Dalším rizikovým faktorem pro dítě je nepřítomnost jednoho z rodičů v rodině. Studie Syndera a Pettersona potvrdili, že u delikventně jednajícího jedince většinou chybí otec z důvodu rozvodu rodičů či nikdy nezačal s matkou žít. Delikventně chovajícímu mladíkovi chybí ztotožnění se vzorem, dívky postrádají model mužského chování. Obecně lze říci, že obojí pohlaví postrádá osobitý zdroj opory a druhou autoritu.

Rodič, který sám vykazuje známky delikventního chování (drogy, krádeže, alkohol apod.) a je sociálně nepřizpůsobivý zvyšuje riziko takového chování i u svého dítěte.

4.5.3 Školní prostředí

V každé odborné publikaci se setkáváme s definicí, že je **škola** druhý nejdůležitější socializační činitel po rodině. Škola je autoritativní institucí pro jedince, který se podřizuje daným normám a pravidlům. Nejedná se pouze o samostatného adolescenta, ale i o rodiče, kteří se musí přizpůsobit (Michalčáková, 2007, s. 44). Dnešní školáci nechodí do práce v brzkém věku, jako tomu bylo dříve, ale oproti žákům v předešlých letech jsou pod větším nátlakem. Quortrup (1991 in Matoušek a Kroftová, 2003, s. 38) se domnívá, že tento nátlak si možná ještě plně neuvědomují. Vstupují na trh práce v závislosti na jejich školních výsledcích. Matoušek s Kroftovou (2003, s. 38) hovoří o tzv. odcizenosti mezi vzděláváním a přínosem vzdělání v budoucnosti. Žáci nejsou dostatečně motivováni k učení a vyhýbají se školním povinnostem podváděním nebo záškoláctvím. Výchovné instituce ovlivňují jedince po stránce osobnostní, vztahové a zkušenostní (Macek, 1999, s. 126). Matoušek a Kroftová (2003, s. 38–39) se zmiňují o vysoké míře konformity, která je od dnešní mládeže vyžadována. Vážný problém může nastat u žáka, který se odchyluje od dispoziční normy, například hyperaktivním chováním; dyslexií; dysgrafií apod. Pokud není vychovatel nebo pedagog schopen přihlížet na tyto okolnosti a přikládat jim zvláštní ohledy, odsune žáka na okraj jeho zájmu a nevěnuje mu svoji pozornost. Tyto aspekty mají dopad i na sebehodnocení a jeho postavení v kolektivu. Školní selhání může být také prvním krokem k selhání po dokončení studia.

Školní neúspěch mnohdy vypovídá o tom, že se něco děje, ať už s osobností žáka nebo v jeho okolí. Sedláčková (2009, s. 100) školní neúspěch vnímá jako nepřizpůsobení se struktuře školy nebo nepřizpůsobení školy žákovi. Významnou roli hraje rodina, vztahy a další aspekty, které ovlivňují jedince. Autorka upozorňuje, že ke školnímu neúspěchu dochází v jakémkoli věkovém období a může se projevit různými obtížemi. Tyto hlediska mohou vyvolávat strach; pochyby o sobě samém; úzkost; změnu postojů jedince; pocit méněcennosti apod. Matějček (2007, s. 63) upozorňuje, aby rodiče nenechali neprospívání žáků a s tímto spojené problémy ladem. Vždy není tou správnou metodou trest, musíme si uvědomit, že žák může bojovat s poruchou učení, pozornosti, problémy atd.

Procházka (2014, s. 90) vidí možné příčiny neúspěchu podobně jako předchozí autoři, avšak uvádí podle Pešové a Šamalíka (2006) možná dělení. Mezi první příčiny řadí vliv prostředí; které je ve výchovně vzdělávacím procesu ovlivněno postavením ve třídě; osobností učitele; kolektivem žáků a počtem žáků ve třídě. Druhá příčina vzniká na straně dítěte, kde se jedná buď o kognitivní předpoklady,

což jsou specifické poruchy učení nebo mimointelektové faktory školního neúspěchu. Specifické poruchy učení jsou běžným problémem u žáků, jedná se o dyslexii, dysgrafii, dyskalkulii, dysortografii apod. Za mimointelektové faktory považují autoři osobnost dítěte a zdravotní stav. Tyto determinanty nemají příznivý dopad na žáka z pohledu školy, ale ani na jeho vztahy ve třídě, popřípadě mimo školní prostředí.

Socializační prostředí školy je velkou změnou a obratem v životě mladého jedince, Helus (1998, s. 101) hovoří o „*prahovém zážitku vstupu do školy*.“ Škola vymezuje normy a pravidla, kterými se bez výjimek žák musí řídit, jak již zmiňuje Michalčáková (2007, s. 43). Ve školním prostředí může docházet k špatným zkušenostem; neúspěchům; traumatům; ponížením; trestům a dalším negativním aspektům, které mohou zapříčinit obrat v chování jedince. Tyto hlediska mají špatný vliv nejen na osobnost jedince, ale i na školní úspěšnost.

Socializace se mění a vyvíjí s věkem jedince, Helus (1998, s. 101) se domnívá, že v obecné rovině má tento vliv pět základních rovin. První rovina se nazývá **poznávacích aktivit**, což se jedná o poznání světa a poznatelnost má své normy a postupy, kterými se řídíme. Hlavní roli zde hraje škola, která učí žáka kultivaci a vnímání, jak k sobě samému jako poznatelnému, tak i k přístupu ke světu jako poznáním schopný. Druhou rovinu autor popisuje jako **zadávání úkolů, vymezením požadavků, plnění povinností**. Žáci se učí povinností, řádů a určitému tempu. Musí splnit zadané úkoly, pracovat na nich, připravit si potřebné věci ke splnění. S tím úzce souvisí potlačení prokrastinace. Žák se vyburcuje k danému úkolu, kterým si otevírá nové možnosti, ale i uzavírá. Myslí i na úsudek druhého, který hodnotí zadaný úkol. Třetí rovinou je **hodnocení**, případně zkoušení, klasifikace. Zde se jedná o uvědomění žáka, který posuzuje svoje výkony a sám sebe; přebírá zodpovědnost za dosažené výsledky; stanovuje si cíle; předpokládá výsledky svého výkonu; snaží se naléznout řešení, jak dosáhnout co nejlepších výsledků. Žáci usilují o dobré výsledky a tudíž dobrém hodnocení, ale Helus (1998, s. 102) se domnívá, že nedochází k dostatečnému osvojování učiva, nýbrž je pro něj výsledek důležitější. V druhém pohledu lze hodnocení považovat za stresující a pro žáky frustrující. Žák se může setkat s neadekvátním hodnocením, které má negativní dopady na jeho osobnost a jednání. Čtvrtou z rovin je **sebeprezentace**, která učí jedince být středem pozornosti a být aktivní. Poslední rovinou nazvanou **spolužákovské vzájemnosti**, už z názvu vyplývá, že se jedná o respekt a toleranci při průběhu školních činností (soutěžení, spolupráci, ale i chování mezi s sebou).

Škola by neměla dopustit, aby se žáci hnali pouze za dobrými známkami a stresovali se zkoušením, ale měli by především tvořit a poznávat nové věci.

Školní instituce nám zasahuje do života od prvního školního dne. Vstupem do první třídy začínají starosti, které jsou spojeny se školními povinnostmi (známky, učitelé, spolužáci, úkoly). Škola je najednou hlavním tématem v rodině a nejedená se, o krátkodobého činitele v našem životě. Se školou přichází radosti, ale i starosti, obavy. Matějček (2007, s. 62) uvádí dva základní okruhy, do kterých lze rozdělit problémy žáků. První z nich se zaměřuje na školní prospěch a druhý na společenské situace žáků ve škole, což je informace o jeho postavení ve skupině spolužáků, jeho vztahů ke spolužákům a pedagogům. Paradoxem je, že na tento druhý okruh se často zapomíná rodiči a není to dobře. Žák prochází velkým sociálním náporům a změnou, škola nemá být postavena pouze na známkování a získávání vědomostí. Pokud převedeme školu do světa dospělých, můžeme ji přirovnat k velkému pracovišti, kde máme nadřízené (učitelé, vychovatel), konkurenty a spolupracovníky (spolužáci). Žák si vytváří sociální vztahy a postupně se vyvíjí, roste a dospívá.

Společnost spatřuje ve školních zařízeních optimální prostředí působící na dítě. Slábne vliv některých rodin, které stěžejně působí na potomky a společenskými obavami jsou neřízené socializační vlivy vrstevnických skupin a média. Souhlasíme s Matouškem a Kroftovou (2003, s. 65), kteří se ve své publikaci zmiňují o socializačním působení školských zařízení, jenž se od nich očekává. Uvádí, že se tyto očekávání převyšují realitou.

Škola je pojímána v Evropě jako *otevřená instituce*. Tato koncepce zahrnuje lepší spolupráci a komunikaci mezi rodiči a samotnou školou. Spolupráce a komunikace mezi dotyčnými stranami zlepšuje motivaci žáka k učení a jeho výsledků (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 73).

Žáci tráví ve škole třetinu svého denního času a i zde může docházet ke vzniku delikventního chování. Zároveň škola může potlačit a včasné zachytit možné náznaky takového chování. Zásadní roli u problémových žáků hrají vztahy ve třídě. Tyto vztahy nabývají na intenzitě a jedinci si utvářejí svoji „subkulturu“, která se vyznačuje specifickými znaky (mluva, chování, zvyky, rituály apod.). Tyto nenápadné skupinky mohou být prvním impulzem pro problémové chování žáků. Autor se domnívá, že skupiny vznikají na základě neangažovanosti učitele nebo preferencí či zatracování některého z žáků (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 75). Chmelík (1998, s. 10) uvádí kriminogenní faktory ve školské výchově: nepravidelná školní docházka; špatný prospěch; nevhodné chování žáků k učitelům; učitelů k žákům;

špatná spolupráce mezi rodiči a školou; nedostatečná kontrolní a pedagogická činnost školy.

4.5.4 Vrstevnické skupiny

Jedinci v dospívajícím věku spatřují ve svých kamarádech vzory a pochopení. Vrstevníci jsou pro ně velmi důležití v tomto období. Adolescenti si samovolně vytváří vztahy mezi nimi a dochází k nenásilnému sdružování jedinců bez zásahů dospělých. Helus (1998, s. 103) rozděluje vrstevnické vztahy do tří skupin. První nazývá **velké hromadné pospolitosti**. Domnívá se, že vzniklé zážitky tohoto typu nejsou u dětí ani dospělých možné, jelikož se jedná o silné a mnohdy emotivní prožití. Tyto zážitky prožívají adolescenti na koncertech, tanečních zábavách, táborech, soustředěních, všude tam, kde dochází ke spojení všech všemi. Ohrožené sociální skupiny svůj pocit totožnosti obohacují o alkohol, drogy a problémové chování. **Konkrétní malé skupiny** je druhé dělení. Taková to skupina má 3–5 členů, avšak obvykle je tvořena 4–7 adolescenty. B. M. Sugarman (in Helus, 1998, s. 103–104) rozlišuje různé charakteristiky těchto skupin a to především z vlastní zkušenosti, se kterými se setkával u anglických středoškoláků. První z nich je „*pozitivní mládež*“, kterou popisuje jako skupinu, jež je prioritním faktorem společná činnost. Jedná se například o sport, hry, zájmové aktivity. Druhou skupinu pojmenoval tzv. „*pobudové*“. Jejich sdružení nemá nějaký určitý smysl a cíl, jedinci mají potřebu pobývat společně. Okolím jsou vnímáni spíše negativně, marní čas svým diskutováním, posedáváním, besedováním. Většinou se jedná o tolerantní jedince, kteří vyžadují to samé od druhých. Zúčastňují se hnutí a rádi navazují kontakty. Posledním článkem v této skupině jsou tzv. „*tvrdí hoši*“. Z názvu plyne, že se nejedná o počestné a bezproblémové jedince. Název autor, se domníváme, zvolil kvůli agresivnímu a netolerantnímu jednání těchto mladý mužů. Mezi jejich zábavu a podstatu sdružování patří šarvátky, provokace, rvačky mezi konkurujícími skupinami. Tato skupina je neustále v opozici a vyznačuje se svými symboly, zvyklostmi a rituály. Poslední skupina nese název **důvěrná přátelství**. Jedná se o dvě osoby, které tvoří skupinu několik měsíců, roků, celoživotně. Vyznačuje se stálostí prohloubením vztahů v dané skupině. Tato skupina má 3 základní fáze. První pojednává o období mezi 11. – 14. rokem, kdy hlavním znaky jsou kratochvíle a rozptýlení. V druhé fázi mluvíme o jedincích ve věku 14–16 let, pro které je stěžejní důvěra, vcítění, vzájemné chápání, útěcha. Třetí fáze vykazuje znaky z předešlých vymezení, ale je doplněna o společné zájmy a podnikání něčeho společného.

Dospívající se v tomto období, tedy v období adolescence setkávají v pásmu ohrožení (Helus, 1998, s. 105). Jedinci prožívají zásadní přechod mezi dětstvím a dospělostí. Z výzkumu, který uvádí autor je zřejmé, že období od 16. – 22. roku vrcholí nebezpečí, že mladý jedinec se stane závislým na alkoholu, omamných látkách, kouření apod. Mladý člověk je velmi citlivý na svoji minulost a nechce se zpět vracet do dětství, chce být přijímaný dospělými, kteří jeho účast odmítají. Dochází k útěku mezi své skupiny a vytváří se subkultury mladých osob. Tyto subkultury spočívají ve stejných zálibách, image, hodnotách, slangu, vystupování apod. Pojem subkulturní se vyznačuje z důvodu vymanění z naší zaběhlé kultury. Jedná se o něco inovujícího; odděleného od normálních zvyků; návyků; postojů naší společnosti. Subkultury tvoří pouze jedinci s protispolečenskými úmysly (Skinheads, Rude boys, 2tone), ale i skupiny, které jsou nápomocni světu (hnutí hippies). Dále můžeme uvést duchovní skupiny (new age), kteří se vyznačují holdováním až požitkářskou náruživostí. Jedinec může ovlivnit jeho subkulturu; svými názory; vzděláním; postojem; úspěchem či neúspěchem ve škole; jeho osobností a otevřeností; vizemi. Velký vliv má společnost a její pohled na tyto skupiny. Do jisté míry ovlivňuje chování těchto subkultur svými názory a reakcemi, to v členech vyvolává různé typy chování. Mladý člověk se integruje do skupin, jelikož chce vyniknout nad svým okolím; upoutat ho; vyčnívat atd. (Chmelík, 1998, s. 9). Parta podporuje anonymitu jedince, která se zvyšuje stupeň agresivity v prosazování názorů a postojů. Chmelík (1998, s. 9) se domnívá, že ve skupinách často vyhrává názor vůdce před názorem slabšího jedince. Tyto party často vznikají mezi mládeží, která se dobře zná (spolužáci, sousedi apod.). Většinou nedokáží volný čas naplnit efektivně a přichází nuda. V tomto okamžiku mládež začíná vyplňovat volný čas alkoholem, drogami, návštěvami diskoték či heren. Autor tento styl života popisuje jako finančně nákladný, proto adolescenti hledají východiska v krádežích, které postupem času přerůstají do organizovaných, plánovaných akcí.

4.5.5 Volný čas

Volnočasové aktivity tvoří u adolescentů velké procento času po jejich školních a domácích povinnostech. Aktivity Mahoney a Stattin v roce 2000 rozdělili (in Tyrlík, 2012, s. 60) na **vysoce strukturované**, kam řadíme například sport, tvořivé činnosti apod. Druhé dělení zahrnuje aktivity **relativně nestrukturované**, což je například sledování televize. Mahoney a kol. (2005 in Tyrlík 2012, s. 60) uvádí třetí aktivitu, kterou nazývá **pasivní trávení času**, řadíme sem: spánek; naši osobní hygienu; jídlo apod. Strukturované aktivity tito autoři definují jako časově rozvr-

žené; máme je naplánované a děláme je z naší vlastní vůle; nikdo nás nenutí je provozovat. Máme určitý záměr, cíl a mají svá pravidla. Larson (2001 in Tyrlík, 2012, s. 60) dodává, že strukturované činnosti jsou realizovány pod dohledem dospělé osoby a vytváříme si konkrétní schopnosti.

Na druhé straně stojí nestrukturované aktivity, které Mahoney a Sattin (2000 in Tyrlík, 2012, s. 60–61) řadí mezi samovolné činnosti; nemají pravidla; cíl a ani nemusí docházet k vytváření a rozvoji schopností.

Mahoney a kol. (2005 in Tyrlík, 2012, s. 60) posuzují aktivity z hledisek: kdo se jich účastní; kde a kdy se odehrávají a jaký je jejich program.

Tyrlík (2012, s. 61) ve své publikaci poukazuje na výzkum, který provedly J. A. Fredricksová a J. S. Ecclesová v roce 2005. Autořky tvrdí, že žáci středních škol, kteří se věnují jakýmkoli volnočasovým aktivitám, jsou mnohem aktivnější ve škole než adolescenti, kteří tyto aktivity neprovozují. Výzkum ukázal, že jsou oblíbenější v kolektivu, mají lepší známky a celkově prospívají jejich duševnímu vývoji.

Tyrlík (2012, s. 61) se zabývá otázkou, proč všichni adolescenti neprovozují volnočasové aktivity, když studie poukazují na pozitivní vlivy, které mají kladné dopady na jejich život a především vývoj. Zaměřuje se na faktory vnější a vnitřní, které mají vliv na provozování volnočasových aktivit. Do vnějších faktorů patří podpora a motivace rodičů adolescenta a způsob výchovy. Velký vliv má i socioekonomický status rodiny; preference rodičů; potřebná opora ze strany školy společně s pedagogy. Vnitřní faktory jsou ovlivněny motivací jedince; jeho osobností; nadáním a předpoklady k činnosti.

Musíme brát v potaz nejen peněžní prostředky, které hrají stěžejní roli ve výběru a účasti na volnočasových aktivitách, ale i bydlení v malých městech či vesnicích. Mnozí žáci dojíždí do svých středních škol několik kilometrů, což se mnohdy nedá s kroužky nebo jinými aktivitami skloubit. Středoškoláci mají často výuku do pozdních odpoledních hodin, takže jim nezbývá moc volného času pro své činnosti. Rodiny s více dětmi nebo nižšími příjmy řeší finanční otázku. Většina kroužků stojí peníze a rodiče musí platit školné měsíčně, čtvrtletně, půlročně nebo ročně. Ať už hovoříme o sportu, keramice, dramatickém kroužku, téměř vždy jedinci potřebují speciální oblečení, pomůcky, kapesné na závody apod. Jedná se opravdu o velice finančně nákladné a časově náročné aktivity, uvádí Tyrlík (2012, s. 61–62).

Poslední kapitola se věnuje volnému času, který je důležitý pro rozvoj jedince. Přikláním se k názoru odborníků, že tyto aktivity našemu tělu dodávají psychickou a fyzickou.

Své místo ve volném čase mladých lidí mají i média. Bohužel děti a mládež v dnešní době tráví většinu svého mimoškolního času před televizí či internetem. Matoušek s Kroftovou (2003, s. 102) uvádí, že televizní násilí má špatný dopad na děti a mládež. Vzbuzuje v nich větší míru agresivního chování; nemusí rozeznávat realitu a skutečný svět; oslabuje citlivost násilí apod. Prezentace kriminálního chování podporuje imitaci takového chování a děti často sympatizují s pachatelem, jelikož je považován za hrdinu. Jeho kriminální chování berou jako součást života.

Mediální tlak je opravdu silný, ale máme pořád za to, že významnější roli ve volném čase adolescentů hrají lidé, kteří s nimi tento čas tráví.

4.6 Prevence

V této kapitole popíšeme prevenci ze strany školy směrem k žákům. Prevenci Vojtová (2009, s. 115) dělí na primární a sekundární. Primární prevence si klade za cíl bránit vzniku problémů. Autorka uvádí, že univerzální prevence působí na všechny dotčené stejnou měrou a způsobem. Primární prevenci rozděluje do dvou stupňů. První stupeň se zabývá zavedením pravidel chování ve škole; školním řádem; upozorňuje žáky na předem dané podmínky a očekávané chování. Druhý stupeň pojednává o univerzálním postupu a nácviku chování při řešení problémových situacích, se kterými se mohou žáci setkat. Jedná se o program, který má většina škol zakotveno v kurikulu, je doprovázeno metodickými postupy. Walker s Seversonem (2002 in Vojtová, 2009, s. 115) uvádí příklad programu Second Step Violence Prevention Curriculum. Tento program je specifický pro jeho zaměření na sociální dovednosti ve třídě. Hlavní strategií těchto výukových programů je diskuze; videonahrávky se sociálními scénáři; hraní rolí; zpětná vazba a hodnocení. V České republice si školy tyto programy vytváří samy. Programy musí být v normě s jejich školními vzdělávacími programy. Při vytváření se musí dále ohlížet na pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) a také na Rámcový vzdělávací program. Mezi pokyny MŠMT řadíme: metodický pokyn k výchově proti projevům rasismu; xenofobii a intoleranci; metodický pokyn ministra školství k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže; metodický pokyn ministra školství k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení MŠMT (1999, 2000, 2001, in Vojtová, 2009, s. 115).

Sekundární prevence pojímá aktivity a opatření, které jsou určeny jedincům nebo malým skupinkám rizikových dětí. Pokud porovnáme aktivity a opatření s univerzální intervencí jedná se o časově náročnější, intenzivnější a finančně ná-

kladnější. Nezabývají se už předcházením poškození, nýbrž se snaží poškození odvrátit. Poškození vznikají na základě působení rizikových faktorů (Vojtová, 2009, s. 155–116). V tomto stádiu by mělo docházet k rozpoznání povahy problémového jedince a podpořit učitele v jeho kompetencích ve výchovně vzdělávacím procesu. Musíme se více zaměřit na zprostředkování informací a znalostí, které jsou důležité k podpoře problémového žáka. Realizace těchto kompetencí spočívá v odborných poradenstvích a kooperacích odborníků z různých oborů. Autorka spatřuje možná řešení i v dalším vzdělávání pedagogů, kteří se na edukaci dotyčného podílí.

Fáze prevence je rozdělena na několik dílčích úkolů: identifikace a eliminace problému (rizika); poznání; zvyšování kompetencí pedagoga; pomoc jedinci; odstranění ohrožujících a škodlivých aspektů; v neposlední řadě pomoc sociálnímu okolí. Důležitým požadavkem v rámci prevence je bezpečné a stabilní školní prostředí, které žáka uznává. Dále mu toto prostředí utváří otevřený prostor pro rozvoj a posilování jeho osobnosti. Prevenci můžeme považovat za efektivní, pokud mládež dosáhne na znalosti a dovednosti, které jim umožní být flexibilní a adaptabilní k problémům (Vojtová, 2009 s. 116).

Hlavní cíl výchovně vzdělávacího působení Vojtová (2009, s. 116) spatřuje v odpovědnosti za vlastní chování a způsob života jedince. Každé sociální prostředí by mělo zahrnovat prevenci a edukaci v rámci této problematiky.

5 Praktická část a výsledky práce

5.1 Metody průzkumného šetření

Průzkumné šetření jsme započali v listopadu 2014 a ukončili v dubnu 2015. Ke svému bádání jsme použili tyto metody:

- rozhovor s žákem,
- rozhovor s matkou,
- rozhovor s třídním učitelem,
- rozhovor se sociálním pracovníkem
- analýza osobní dokumentace.

Rozhovor s chlapcem byl prováděn v restauračním zařízení, které si zvolil respondent sám. Jednalo se o příjemnou kavárnu, ve které jsme měli klid na realizaci rozhovoru. Naše setkání proběhlo v březnu 2015. Veškeré informace ohledně schůzky jsme si předávali přes sociální síť Facebook. S Pavlem (pro naše účely) jsme byli neustále v kontaktu. Velmi nás překvapil jeho aktivní přístup. Sám zorganizoval schůzku s třídním učitelem, kontaktoval sociálního pracovníka z K-centra Noe a snažil se shromáždit svoji osobní dokumentaci. Rozhovor probíhal bez komplikací. Dotyčný souhlasil s nahráváním jeho odpovědí a bez problému odpovídal na všechny námi kladené otázky. Nebránil se ani zveřejnění jeho osobních údajů, ale vzhledem k jeho věku a okolnostem jsme toto rozhodnutí zamítli. Naše setkání hodnotím spíše jako přátelské a velmi příjemné.

Rozhovor s matkou se konal dvakrát a to v září 2014 a také v březnu 2015. První schůzka probíhala u matky doma. Při první schůzce jsme matce vysvětlili, čím se chceme v naší práci zabývat a co bude výstupem tohoto šetření. Požádali jsme ji o pomoc při našem kvalitativním výzkumu a dále rozhovoru, který budeme nahrávat. Nenastal žádný problém a se vším ochotně souhlasila. Ke druhému setkání došlo v místní restauraci, kterou si sama zvolila. Snažili jsme se na každém setkání vytvořit příjemnou atmosféru, aby se dotazovaná cítila dobře a uvolněně. Na začátku jsme museli slíbit, že nebudou uváděny osobní údaje její rodiny. Na otázky odpovídala velmi vstřícně a bez váhání. Byla otevřená, milá a upřímná. Otázky z větší části zasahovaly do jejího soukromí a ona i přesto dokázala přímo odpovědět.

Rozhovor se sociálním pracovníkem

Rozhovor byl realizován v dubnu 2015 a probíhal přímo na pracovišti K-centra Noe v Třebíči. Sociální pracovník si nepřál, abychom rozhovor nahrávali, což jsme respektovali. Zvolili jsme metodu zapisování a děláním si poznámek. Kladli jsme mu předem připravené otázky a on bez problému odpovídal. Vyprávěl nám, jak se s dotyčným pracovalo, jakou práci zde vykonával a co vše zahrnuje probační program. Interview bylo zajímavé a pomohlo nám objasnit další determinanty naší práce.

Rozhovor s třídním učitelem

Tento rozhovor byl realizován jako poslední a hodnotíme jej jako nejsložitější. Bylo obtížné se domluvit s panem učitelem, který je velmi pracovně vytížený. Setkání proběhlo v dubnu 2015. I přes počáteční nesnáze a zvolení vhodného místa pro naše interview, jsme se dokázali domluvit a rozhovor uskutečnit. Realizace proběhla v místě jeho druhého pracoviště, tedy mimo školu. Na začátku jsme představili práci a seznámili dotyčného s otázkami. S nahráváním neměl žádný problém. Dotyčný pedagog vstřícně odpovídal na všechny naše otázky. Byl milý, komunikativní a na první pohled je znát, že svoji práci má rád. Práce ho zaujala a měli jsme pocit, že je rád nápomocen.

5.2 Kazuistika žáka

Kazuistika nebo také případová studie se v této práci zabývá žákem střední školy, který navštěvuje Střední školu stavební v Třebíči. Výběr žáka nebyl náhodný. Známe se s ním osobně a víme o jeho delikventních problémech. Na začátku této myšlenky jsme brali ohled na jeho soukromí a rodinu. Nejprve jsme zjišťovali, jestli nám budou rodiče ochotni poskytnout rozhovory a posléze osobní dokumentaci mladíka. Dalším důvodem, proč jsme si žáka vybrali, bylo měnění se chování v průběhu dospívání a zhoršování se ve škole.

5.2.1 Základní údaje

Jméno: Pavel (pro naše účely).

Rok narození: 1994.

Bydliště: Třebíč.

Zdravotní stav: Alergik a těžký astmatik.

Zájmy: Snowboard, skateboard, kamarádi.

Na první pohled se jedná o vysokého, tmavovlasého chlapce, sympatického a příjemného. Nezaznamenali jsme žádné rozdíly mezi ním a jeho vrstevníky. Při našem setkání byl čistý, upravený a moderně oblečený. Vystupování mladíka je příjemné a pohodové.

Biologická matka

Rok narození: 1965.

Bydliště: Třebíč.

Vzdělání: Střední odborná škola zdravotnická.

Zdravotní stav: Dobrá fyzická kondice, bez zdravotních problémů.

Zaměstnání: Zdravotní sestra.

Zájmy: Příroda, cestování a moderní gymnastika.

Biologický otec

Rok narození: 1967.

Bydliště: Třebíč.

Vzdělání: Vysoká škola.

Zdravotní stav: Dobrá fyzická kondice, bez zdravotních problémů.

Zaměstnání: Ředitel střední školy.

Zájmy: Fotografování, příroda, cestování.

Sestra

Rok narození: 1997

Bydliště: Velké Meziříčí.

Vzdělání: Střední odborná škola obchodní – stále studuje.

Zdravotní stav: Dobrá fyzická kondice, bez zdravotních problémů.

Zájmy: Moderní gymnastika, hudba, přátelé.

5.2.2 Rodinná a osobní anamnéza

Pavel je občanem České republiky a jeho bydlištěm je město Třebíč. Jedná se o mladého muže narozeného v roce 1994 a nyní je mu 21 let.

Těhotenství biologické matky probíhalo bez komplikací a dítě bylo plánované. Po celou dobu těhotenství byla v psychické pohodě a na Pavla se společně s manželem těšili. Pavel se narodil v termínu a to přirozenou cestou. Chlapec vážil 3500 gramů a měřil 51 cm.

Po porodu vše probíhalo jako u běžně fungujících rodin. Péče o dítě byla správně naplňována a manželé si byli velmi blízcí. Matka uvádí, že chlapec byl zvládnutý, normálně vyvíjející se dítě, které patřilo spíše k těm živějším. V rozhovoru uvedla: „*V kolektivu dělal šaška, aby vrstevníky pobavil. Má srdce na pravém místě a snažil se slabším vždy pomáhat*“. Psycholožka v psychologické zprávě uvádí, že je chlapec somaticky vespělý.

O tři roky později se rodičům narodila dcera. Pavel se na sestru těšil a matka nezaznamenala žádné negativní chování vůči ní. Se sestrou si hrál a měl ji rád. Během třetího roku nastoupil do **mateřské školy**. Ve školce brečel jen v době přítomnosti matky, jakmile zařízení opustila, začal si hrát s ostatními dětmi. Pavel vycítil, že do školky nemusí. Věděl, že se matka stará doma o malou sestru a tak zkoušel, zda jeden z rodičů ustoupí a nechají ho doma. Mladík vzpomínal, že si nejraději hrál s letadly, rád je slepoval. Zábavou pro něj byly knížky, leporela, staveb-

nice, vzpomíná matka. Pavel říká: „*Bavilo mě vše, co bylo zakázané, třeba ohýnek.*“ S otcem rád hrál hru s názvem Lodě. V dětství s rodiči jezdili často na výlety, dovolenou, ať už zimní či letní z důvodu těžkého astmatu chlapce.

V období dětství prodělal všechny dětské nemoci: průšnice, neštovice, spalničky, zarděnky atd. Když byl malý, měl problémy s pravou a levou hemisférou. V dětství se pořezal na levém palci, dodnes tam má jizvu. Pavel se nám svěřil, že díky jizvě si pamatuje levou stranu. Špatně vyslovoval „ž“ a „ř“. Docházel pravidelně s rodiči k logopedovi. Nejčastěji navštěvoval obvodního lékaře, psychologa, alergologickou ambulanci a dle potřeby pedagogicko psychologickou poradnu.

V období puberty, přesněji ve **13 letech** došlo k rozvodu mezi rodiči. Mladík zůstal v péči otce a sestry u matky. Pavel uvádí, že se sestrou v tomto pubertálním období nevycházeli a nesnášeli ji. Po rozvodu se vztahy mezi sourozenci změnilly a vychází spolu výborně. Na druhém stupni základní školy se mladík setkal poprvé s alkoholem, drogami a cigaretami. Marihuanu kupoval od svého bratrance a požíval ji zřídka. Později se však dávky a pravidelnost zvyšovaly. Začal vykazovat známky delikvence a porušoval pravidla společenského chování. K jeho nejčastějším deliktům patřily krádeže, vandalismus a drogy. V období dospívání byl často vyslýchán na policii. Byl součástí party, která tímto způsobem trávila volný čas. Vedle problémového chování se věnoval i sportu, a to basketbalu.

V **16 letech** byl odsouzen za řízení v opilosti bez řidičského oprávnění, dále pro neoprávněné užívání a poškození věci. Mladík uvedl, že opakovaně odcizil otcí auto a řídil několik kilometrů. Při výslechu nadýchal 1,8 promile. Z vyprávění vyplynulo, že v podnapilém stavu řídil opakovaně, ale ne jen auto. Pavel měl řidičské oprávnění na skútr. Vzpomínal, že řídil přibližně 8 km opilý a po cestě spadl 3 krát ze skútru. Veškeré protiprávní činy prováděl spolu s kamarády z jeho party. Soud mu nařídil 50 hodin veřejně prospěšných prací a 1 rok psychoterapie.

Pavel od srpna do října následujícího roku docházel do K-centra Noe vykonávat veřejně prospěšné práce. K-centrum je víceúčelové regionální zařízení pro problematiku drog v Třebíči. Sociální pracovník nám při rozhovoru sdělil, že delikvent neměl problémy s docházkou a vše zvládl v termínech. Mladík dodržoval termín schůzek bez sebemenších problémů. Pokud chyběl, nahlásil nepřítomnost dopředu nebo následně dodal omluvný list od lékaře. Pracovník ve zprávě uvádí, že většina absencí byla z důvodu návštěvy lékaře a posléze byla nahrazena. Jeho činnost v tomto zařízení spočívala v pomocných a úklidových pracích, sekal dřevo, pomáhal na stavbách a sociálním pracovníkům. Účastník programu nepřinesl mnoho vlastních témat, spíše plnil pasivně zadané úkoly a očekávání pracovníků. Motivace

byla zaměřená na ukončení docházky v programu. Pracovníci nezpozorovali větší snahu na sobě pracovat nebo něco změnit. Mladíkův individuální plán vyplýval z prvních setkání s odborníky. Zahrnoval několik oblastí: mezilidské vztahy, motivace k odpovědnému životu, studium a práce. V oblasti psychologického poradenství se pracovníci zaměřovali na hodnotový systém, vztahy a postavení v rodině. Na základě provinění bylo účastníkovi do programu zahrnuto vzdělávání v oblasti řízení dopravních prostředků. Celý program byl prodloužen z důvodu nahrazení zameškaných schůzek. Pavel po úspěšném dokončení a splnění veřejně prospěšných prací prošel probačním programem MOST. Docházka do probačního programu mu byla uložena soudem. Tento program je určen pro mladistvé od 15–18 let a probíhá dle uzavřené dohody mezi klientem a centrem. Účastník musí být experimentátorem nebo uživatelem omamných látek. V tomto programu mladík nepracoval, pouze docházel po dobu 10 měsíců na sezení s odborníky. Program se skládá ze třech hlavních částí programu a to: psychologická, pedagogická a sociální. Vzpomínal, že počítal s pracovníkem průměrný plat, když bude mít středoškolské vzdělání. Psal psychologické testy a vyhledával informace na internetu. V rámci psychodiagnostické struktury osobnosti a kognitivních schopností byly prezentovány metody: řízený rozhovor; Baum test; tzv. projektivní test „doplňování vět“ a barvový test. Schůzky se také zaměřovaly na přijímání, zpracování a integraci zpětných vazeb. Odborníci se snažili Pavlovi podsouvat myšlenky aktivně tráveného volného času. Účastník byl seznámen s rizikovým chováním za volantem. Pavel si zkoušel testy pravidel silničního provozu, které následně potřeboval k získání řidičského oprávnění. Projevoval zájem a ochotu při získávání potřebných informací dané problematiky. Oblast sebepoznání klientovi poskytla informace o získání většího náhledu na vlastní chování, způsobu života a recidiv protiprávního jednání. Ve shrnutí pracovník popisuje, že klient splnil požadavky probačního programu a při závěrečné evaluaci nehodnotil účast negativně, ale ani pozitivně. Pracovníci předpokládají, že některé kompetence a dovednosti bude mladík využívat i nadále.

Na psychoterapie vzpomíná rád. Tvrdí, že to pro něj nebyl trest, ale zkušenost. Má pocit, že každý delikvent by měl projít probačním programem a veřejně prospěšnými pracemi.

Otec byl přítomen na prvním sezení psychoterapie. Na další sezení docházel sám. Mladík si uvědomil, že pokud neodpracuje daný počet hodin, hrozí mu trest odnětí svobody. Rodiče mu řekli: *“udělali jsme pro tebe maximum, teď musíš sám, jestli nechceš jít do vězení”*.

Pracovníci centra se domnívají, že Pavel v oblasti studia a školní docházky dočlil pozitivních změn. Mladík nevnímá své delikventní chování jako nijak závažné a není přesvědčen o možných dopadech. Dotyčný nechce v delikventním chování nadále pokračovat.

Po tomto bouřlivém období se Pavel zklidnil a našel si přítelkyni, která má velký vliv na jeho chování. Přestal se stýkat se svojí partou a začal nacházet jiné záliby. Rád jezdí na snowboardu, longboardu a věnuje se přítelkyni.

V 18 letech prodělal angínu a byl hospitalizován v nemocnici (14 dní). O pár měsíců později podstoupil operaci kolene. Poranil si meniskus. Od té doby neměl závažnější zdravotní problémy.

5.2.3 Rodinné vztahy a prostředí

Ve 13 letech se Pavlovi rodiče rozvedli z důvodu neshod. Mladík uvádí, že se rodiče často hádali a otec byl matce nevěrný. Bylo to pro něj těžké období a mělo dopad na jeho chování i školní neúspěch. Po rozvodu rodičů, chtěl jít bydlet s otcem. Když jsme se ptali na důvod, proč učinil takové rozhodnutí, uvedl: „*Mamka žila v domě, kde ji neustále navštěvovala babička, dalo by se říct, že žije s nimi ve společné domácnosti a to se mi nechtělo*“. Pavel věděl, že u otce bude finančně zajištěný a vyřeší za něj problémy.

Mladík žije společně s otcem v panelovém domě, kde má svůj pokoj. Prostředí jsme neměli možnost vidět. Mladík uvádí, že má vybavený pokoj se všemi věcmi, které potřebuje. Byt velmi dobře zná, jelikož v něm žil i před rozvodem s rodiči. Spolu s otcem zůstali v bytě a matka s dcerou se odstěhovaly do rodinného domku.

Dům matky je postavený na zahradě prarodičů a ze dvora mají rodiče matky možnost přístupu do domu. Často se navštěvují a prarodiče matce pomáhají. Jejich vztahy jsou dobré. Obě generace mají psa, který je součástí rodiny. Vztahy mezi matkou a rodiči jsou dobré a nedochází ke konfliktům. Oba sourozenci mají vřelý vztah s prarodiči a snaží se jim být nápomocní vzhledem k jejich věku.

Náš dotyčný navštěvuje matku velmi často a přespává u ní. Dcera se věnuje moderní gymnastice a matka ji pravidelně doprovází na závody. Otec s Pavlem chodí také fandit a podporovat ji.

Bývalí manželé mají dobré vztahy, vždy se dokážou na všem domluvit anebo najít kompromis. Otec často matku navštěvuje a zajímá se o chod rodiny. Každoročně bere děti o letních prázdninách na dovolenou k moři. Nezaznamenali jsme rozdíly ve výchově u obou potomků, i přesto, že žijí každý s jiným rodičem.

Vzájemné vztahy celé rodiny hodnotíme jako dobré. Citově je mladík více vázán na matku, ale s otcem si více rozumí. Sestru chrání a snaží se jí dávat rady do života ze svých vlastních zkušeností. Sestry se vždy zastane, pokud ví, že je neoprávněně pokárána. Pavel říká: „*Umím ji taky pořádně seřvat, když si to zaslouží, ale to jen z důvodu, že mám o ni strach*“.

5.2.4 Výchova v rodině

Rozdíly mezi výchovou matky a otce jsou rozdílné. Matka se snaží být častěji v kontaktu se synem. Volá mu, zve ho na oběd a více se zajímá o jeho volný čas. Výchova matky je spíše liberální a Pavel si je toho velmi dobře vědom. Otec má spíše autoritativní výchovu a snaží se, aby chlapec vedl plnohodnotný život. Pavel uvádí: „*pokud jedu někam pryč, ozvu se tátovi třeba za 3 dny, mámě musím volat častěji*“. K prvním problémům ve výchově začalo docházet už na prvním stupni základní školy a problémy trvaly do 2. ročníku střední školy. Zajímali nás tresty, které následovaly za tyto činy. Chlapec si vzpomíná, že mu otec zakázal chodit ven, vystěhoval mu pokoj, kde mu zbyla pouze matrace a kniha. Matka věděla, jaký trest mu otec uložil, a souhlasila s tím. Vesměs se tyto tresty opakovaly, uvádí mladík. „*Většinou jsem měl domácí vězení, musel jsem se učit a nesměl na počítač*“. Na pohled bylo poznat, že matka má strach z budoucnosti svého syna.

Společné aktivity spolu už neprovádí, Pavel má svoje koníčky a zájmy. Bere rodinu jako oddělenou, každý má svůj odlišný život.

5.2.5 Současné činnosti

Mimo školu a práci se Pavel věnuje své přítelkyni, rodinné chalupě a svým kamarádům, se kterými tráví mnoho času. Se spolužáky ze školy se nestýká a jeho kamarádi jsou starší než on sám. „*Rozumím si se staršími*“, uvádí. Pavel má rád zimní sporty. V létě jezdí s otcem k moři, kde se rádi potápí. S přítelkyní hlídají kamarádům psy, mají oba kladný vztah ke zvířatům.

5.2.6 Chování charakterizované osoby

Pavel na nás působil klidnou povahou a sám nám sdělil, že dělá věci rád v poklidu. Mezi svými vrstevníky je oblíbený a býval tzv. šoumenem třídy. Dokáže vyjít se všemi a snaží se být okolí nápomocný. Nyní je ve třídě spíše v ústraní, tvrdí, že vyrušování a naschvály mířené vůči učitelovi, už má za sebou. Více lidí ve skupině mu

nevadí, řadí se mezi osoby s extrovertní povahou. Při plnění svých povinností se nebojí požádat otce o pomoc. „*Táta mi platil doučování, právníka a řešil za mě veškeré problémy*“. Neklade si příliš velké cíle, ale chce se mít dobře a záleží mu na tom, aby se mělo dobře i jeho okolí. Svým rodičům a kamarádům rád pomáhá. Čerpá z toho, co se ve škole naučil. Pavel je velmi manuálně zručný. City umí dát najevo a rád dělá někomu radost. Na mladíkovi je znát dobrá výchova rodičů i přes všechny problémy, které se odrážely na jeho chování. Mladík je zdvořilý a dodržuje společenská pravidla.

Ve školním prostředí ho třídní učitel hodnotí jako inteligentního jedince, který si je vědom svých činů a patřičných následků. Řadí ho k bystrým žákům, kteří potřebují vědět, proč se dané věci učí a na co jim budou. Pedagog se zmíní: „*nastavil jsem pravidla, která jsem chtěl, aby dodržoval*“. Uvádí, že zpočátku Pavel zkoušel kličkovat mezi předem danými mantinely, ale později si uvědomil, že touto cestou to nepůjde.

5.2.7 Školní vývoj

Mateřskou školu začal Pavel navštěvovat ve 3 letech. Jeho adaptace byla dobrá, neměl se svými vrstevníky žádné problémy. Paní učitelka s ním byla spokojená a dotyčný se zapojoval do běžné komunikace a školních povinností bez problému. Rád chodil na procházky a hrál si v kolektivu. Ze začátku brečel, ale jakmile matka zavřela dveře do třídy, bylo po pláči. Matka tvrdí, že syn mluvil dobře, ale ve školce opakoval po dětech a začal šišlat. V tomto období navštěvoval dětského logopeda.

Základní školu zahájil v roce 2000/2001 v Třebíči. **V první třídě** se mu líbilo a neměl problém s kolektivem. Na vysvědčení v prvním i druhém pololetí měl jedničku. Matka nám sdělila, že byl Pavel samostatný, měl velkou slovní zásobu a plnil si školní povinnosti bez obtíží. Jeho pracovní tempo bylo pomalejší, ale vše zvládal. Patřil mezi zručné žáky, nedělaly mu potíže žádné manuální práce.

Druhá třída byla pro něj velmi obtížná. Rodiče měli pocit, že si na Pavla třídní učitelka zasedla. Matka uvedla, že jim bylo sděleno na rodičovském sdružení od paní učitelky: „*Mám ráda spíše klidné děti a to Váš syn opravdu není*“. Rodiče se rozhodli syna přeřadit do vedlejší třídy. V novém kolektivu se zařadil syn dobře. Matka s otcem i samotný chlapec byli spokojeni s novou paní učitelkou. Prospíval s vyznamenáním a zvládal běžné nároky vzdělávacího programu. V dalších ročnících neměl výraznější problémy avšak **v 7. třídě** došlo ke zvratu. Od pololetí se výrazně zhoršil prospěch a chování. Třídní učitelka mu udělila dvojku z chování. Na konci roku už měl trojku. Dvojka z chování mu byla udělena z důvodu sexuální-

ho styku se spolužačkou na lyžařském pobytu. Mladík uvedl, že drogy ani alkohol v této době neměli vliv na jeho chování. Trojku z chování dostal za nevhodné chování, opakované vyrušování v hodině a odchod z hodiny apod. **Osmá třída** byla taktéž velmi náročná na psychiku adolescenta, mladík uvádí: „*Dostali jsme učitelku, která mě neměla moc ráda, dělali jsme si vzájemně problémy*“. Spolu s rodiči se rozhodl opustit dosavadní školu a do **deváté třídy** nastoupit jinam. Před nástupem na novou školu byl o prázdninách v Anglii na jazykovém pobytu. Pavel uvedl, že měl čas nad vším přemýšlet a přehodnotit svůj život. Do kolektivu se adaptoval dobře, dodnes se s některými spolužáky vídá. Devátý ročník prošel bez problému, sám hodnotí jeho chování za vyspělejší. S pedagogickým sborem taktéž neměl problém. Pavel při podání přihlášek na střední školu zvažoval gymnázium, stavební a obchodní školu. Na otázku, proč si vybral tyto školy, odpověděl, že vlastně neví. Dodnes neví, čím chce být a čím se živit.

Na základní škole mu nejvíce z předmětů šla matematika a jeho prospěch se řadil do lepšího průměru. Dotyčný nám sdělil, že byl spíše líný než hloupý. Pavel uvedl: „*když mi teklo do bot, měl jsem samé jedničky*“. Problémy měl s cizími jazyky a českým jazykem. Nepatří mezi žáky, kteří trpí specifickými poruchami učení.

Střední škola

Po absolvování základní školy nastoupil mladík na střední odbornou školu Stavební v Třebíči. Při rozhodování, kam po prázdninách nastoupí, hráli velkou roli kamarádi a také sídlo školy. Stavební školu si zvolil, protože je v místě bydliště a stejnou školu si vybral jeho dobrý kamarád.

Nástup do **prvního ročníku** byl bouřlivý a Pavel měl velké problémy přijímat autority. Ve třídě byli pouze chlapci. Na kolektiv si nestěžoval a řadil se mezi oblíbené žáky. Ve škole ho bavila matematika a odborné předměty. Výsledky v teoretickém vyučování byli průměrné. Odborný výcvik navštěvoval raději než klasickou výuku. V prvním pololetí prvního ročníku měl průměr 2,9. Ovšem na konci roku se mu zhoršil průměr na 3,2.

V druhém ročníku měl Pavel velké problémy s kázní a vše se odráželo i na jeho prospěchu. Mladík užíval drogy před vyučováním a sám nám přiznal, že byl schopen soustředit se pouze první vyučovací hodinu. Se spolužáky ze třídy každý den před vyučováním užívali marihuanu. Oproti prvnímu ročníku se užívání rapidně zvýšilo. Mladík uvedl, že požíval zřídka a spíše o víkendech. V tomto ročníku se Pavlovi zvýšila absence. Často chyběl a psal si omluvenky sám. Zmínil se nám, že chodil za školu. Důvody zpětně mladík vidí ve svých kamarádech, uvedl: „*chodili*

jsme s kamarády za školu, protože nás učení nebavilo“. Na konci druhého ročníku propadl a musel opakovat. Průměr v druhém pololetí byl 3,54.

Pavel po prázdninách nastoupil znovu do druhého ročníku a musel si zvykat na nový kolektiv s novým třídním učitelem. Adaptace proběhla bezproblémově a opět patřil mezi oblíbené spolužáky ve třídě. Nejvíce vzpomíná na svého třídního učitele, který mu v tomto nelehkém období pomáhal. Třídní učitel nám sdělil, že nastavil určitá pravidla, která mladík musel dodržovat. Věnoval se mu i mimo školu, doučoval ho a snažil se mu být nápomocný i v osobním životě. Pedagog nás při rozhovoru informoval, že s Pavlem měl problémy pouze na začátku. *„Dal jsem mu na výběr, buď budeš dodržovat pravidla a budeme kamarádi nebo spolu nebudeme vycházet*“. Učitel uvádí, že hned první den školy dostal mladík důtku třídního učitele. Důvodem bylo nevhodné jednání a odchod ze školy bez jakékoli omluvy. Učitel po tomto výchovném trestu měl s mladíkem osobní rozhovor, který se týkal jeho chování. Od té doby se Pavel snažil o dodržování vytyčených pravidel. Pedagog tvrdí, že docházelo k občasným pokusům činit prohřešky vůči škole, ale jednalo se spíše o nerozvážnosti, nežli úmyslné činy. Často spolu hovořili o žákově budoucnosti a jeho cílech. Pan učitel v rozhovoru uvedl, že je Pavel člověk, který potřebuje vidět cíle a užitek z vykonané práce. Snažil se ho motivovat sám sebou. Vzpomínal na rozhovor, který spolu vedli mimo školní prostředí. Svěřil se mu, že v jeho věku studoval učební obor zámečnický. Později se odstěhoval do ciziny a po té si dodělal střední a vysokou školu. Pavel se ve svém učiteli vzhledl a začal poctivě chodit do školy. Bylo znát i jeho úsilí o dobrý prospěch. Učitel uvádí: *„žák fungoval po všech stránkách a já mu ani nedovolil, aby to bylo jinak*“. Zpětně hodnotí jeho školní aktivitu kladně a považuje Pavla za chytrého žáka. Největší problémy spatřoval v lenosti a nechuti k učení. Mladík se postupně zlepšoval a došel až do maturitního ročníku. On sám nám sdělil, že chtěl přestoupit na učební obor, ale díky třídnímu učiteli a své přítelkyni nepřešel. Uvedl: *„bylo by mi hanba, kdyby moje holka měla maturitu a já ne*“. Všichni respondenti se shodli, že Pavel na svém osobním životě, ale i školních povinnostech začal intenzivně pracovat. Příčinu spatřují v tom, že se mladík nestýká se svoji bývalou partou a nepožívá drogy. Střední školu úspěšně dokončil a to s vyznamenáním.

V současné době studuje Pavel učební obor instalatér. Důvod k dalšímu studiu spočíval v tom, že ho tento obor velmi zaujal a také si nebyl jistý, co chce dál dělat. Nyní je mladík v prvním ročníku a škola je jeho koníčkem. Svěřil se nám, že ho nejvíce baví odborný výcvik a praxe vykonávané mimo školu. *„Studuji a zároveň si přivydělávám na montážích, kam mě posílá škola.*“ Na rozdíl od předchozích roč-

níků má téměř nulovou absenci a docházka se mu podstatně zlepšila. Teoretická část výuky není pro něj tak náročná, jelikož má uznané všeobecné předměty z předchozího studia. Odborné předměty ho baví a snaží se pochytit co nejvíce znalostí a zkušeností od učitelů odborného výcviku. V pololetí měl průměr 2,6. Celkově se mu na škole líbí. Spolužáků si moc nevšímá, jelikož jsou mladší a jak sám uvedl, on už hloupostí udělal dost. Ve škole ho motivuje výdělek, který za praxi dostávají.

Můžeme tedy zaznamenat změnu osobnosti a celkový přístup k životu u dotyčného mladíka. Svoje naučené vědomosti a dovednosti dokáže využít nejen ve škole, ale i v praxi. Prospěch má průměrný a známky z odborného výcviku jsou nadprůměrné. Mladík vidí největší problém v jeho lenosti, říká: „*pokud se mi chce, mám výsledek jako jedničkář, pokud ne, propadám*“.

5.2.8 Osobnostní vlastnosti a vývoj

Pavel je nyní bezproblémový žák, který nevykazuje známky nekázně a porušování společenských pravidel. Se spolužáky a učiteli vychází dobře. Psycholožka uvádí, že je jedinec v kontaktu sociabilní. Chování je uvolněné a spontánní. K psychologovi už nedochází. Je samostatný, ukázněný a věnuje se naplno svým povinnostem. Po absolvování terapie v centru Noe je motivovanější. Ve škole si je jistější, jelikož je nejstarší a má zkušenosti z praxe. Učební nároky, co se týče vědomostí i dovedností, zvládá bez problémů. Psychomotorické tempo je volnější, zejména ve výkonových situacích. Psycholožkou je Pavel vnímán jako aktivní, komunikativní, ale i současně vznětlivý, nedůtklivý a impulzivní. Často mění nálady, své postoje a je netrpělivý. Má potřebu sebeprosazení. Ze zprávy jsme se dozvěděli, že u něj převažuje egocentrismus, je nepoddajný a tvrdohlavý. Má lehce nevyvážený vývoj struktury osobnosti.

Mentální vývoj je v normě a aktuální úroveň intelektu byla Pavlovi diagnostikována v pásmu širšího průměru.

Z našich získaných informací pomocí rozhovorů se nám dotyčný jeví jako napravený. Domníváme se, že nebude mít problémy s dokončením učebního oboru. Momentální cíle spatřujeme v přijetí na vysokou školu a společným bydlením s přítelkyní. Snahou všech zúčastněných osob tohoto případu by měla být podpora k dalšímu studiu nebo uplatnění. Dále nezavrhovat jeho osobní cíle a být mu oporou.

5.2.9 Speciální zařízení

Pavel navštěvoval v rámci veřejně prospěšných prací K-centrum Noe, což je zařízení zaměřené na problematiku omamných látek. Sociální pracovník nám podal informace o tomto zařízení. Zmínil se o **primárních skupinách**, kam patří mládež ohrožená drogami; experimentátoři; mladiství uživatelé drog; uživatelé drog na taneční scéně; rekreační uživatelé drog; problémoví a rizikovní uživatelé drog apod. **Sekundární cílovou skupinou** jsou neuživatelé drog: rodina a partneři uživatelů, odborná i laická veřejnost. Pracovník uvedl: „*Posláním našeho zařízení je omezit u uživatelů drog sociální a zdravotní dopady rizikového užívání*“. Dále se jedná o omezení dopadů, které mají vliv na jejich partnery, rodiny a veřejnost v okrese Třebíč. Centrum si zakládá na profesionálních službách, vycházejících z individuálních potřeb klienta a přitom zachovat základní lidská práva a lidskou důstojnost. **Hlavní cíle služeb** spočívají ve snižování poptávky po drogách. „*Snažíme se aktivně vyhledávat osoby s drogovou závislostí v jejich vlastním prostředí*“. Stěžejní pro pracovníky je vytvoření vzájemné důvěry mezi klientem a pracovníkem. Dále se snaží odstranit bariéry, které drogově závislým brání ve vyhledání odborné pomoci. Velký důraz kladou na minimalizaci zdravotních a sociálních rizik. Snaží se, aby klient změnil svůj postoj, vztah a seberegulační vlastnosti osobnosti klienta a tím chtějí dokázat změnu postoje k užívání drog. Chtějí podnítit pozitivní změny směřující k abstinenci a poskytovat doporučení navozující péči. V rozhovoru nám pracovník sdělil, že zařízení má svoje zásady. Vyjmenoval nám několik zásad, které k nim patří: **dostupnost, bezplatnost, anonymita, respekt a podpora základních práv, individuální přístup**. Program vychází z individuálních potřeb klienta K-centra Noe, z dobrovolnosti a vlastní iniciativy klienta ke změně. Hlavní náplní práce pracovníků speciálního zařízení jsou terénní služby, primární prevence a probační program.

5.2.10 Budoucnost, vize a plány

Na Pavlovi je znát markantní rozdíl v chování a vyspělosti. V domácím prostředí se cítí dobře a má pocit, že nejhorší rodinné problémy mají jako rodina za sebou. Stále bydlí s otcem, ale rád by se přestěhoval s přítelkyní do malého bytu.

Po škole by chtěl zkusit přijímací řízení na vysokou školu, ale počítá i s variantou, že nebude přijat. Předpokládá, že se bude živit spíše manuální prací. Pavel na otázku, zda ho rodiče stále podporují ve studiu, uvádí: „*školu už dělám pouze pro sebe, abych něco uměl, ale rodiče jsou rádi*“. Otec má na syna stále vyživovací povin-

nost. Vztahy mají mezi sebou dobré a je si vědom, že mu otec několikrát pomohl a zaplatil za něj nemalé finanční částky.

Velkou oporu má ve svých kamarádech, přítelkyni a rodičích. Přítelkyně ho inspiruje a motivuje k dalším životním krokům. Jeho snem je surfování v zahraničí s přáteli.

Pavel nám sdělil, že žije spíše přítomností, chce se mít dobře a vydělávat hodně peněz. V plánu má letní dovolenou s přítelkyní, otcem a sestrou. Celé prázdniny chce pracovat a vydělat si peníze. Vzhledem k dané situaci jsou rodiče ve výchově mírnější, než tomu bylo v předchozích letech. Přejí si, aby syn dokončil školu a žil plnohodnotný život. Největší obavy mají z drog a špatné party.

6 Diskuze

Autoři Matoušek a Kroftová (2003, s. 113) ve své publikaci zmiňují, že každé společenství má svá pravidla, ať už jsou **psaná** či **nepsaná** musí se dodržovat. Delikventem, kterým se v této práci zabýváme, musel dodržovat určitý řád, bez kterého by jeho náprava neměla smysl. Soudem nařízená psaná pravidla neboli normy, zmiňují a popisují Matoušek a Kroftová (2003, s. 113) jako předpisy, na nichž nejvíce záleží. K těmto normám jsou soudem přiřazené sankce, které musí delikvent dodržet. V tomto případě můžeme mluvit také o nepsaných pravidlech. Pavel se společně s třídním učitelem domluvili na podmínkách, které po celou dobu studia delikvent plnil. Průzkumem jsme vyhodnotili, že práce pedagoga není pouze o striktně dodržovaných pravidlech školního řádu a dalších interních předpisech. Pedagog by se měl snažit najít, co možná nejvhodnější variantu pro jedince, který není schopen za normálních okolností předepsané normy dodržovat. Na tomto místě bychom chtěli vyzdvihnout práci třídního učitele, který hledal možnosti, jak se rozumně s mladíkem domluvit.

Cole, Visser a Upton (1998, s. 25–38 in Vojtová, 2009, s. 67) se zabývají školskou klasifikací poruch chování. Podle jejich studie bychom dotyčného delikventa řadili mezi jedince **s poruchou chování vyplývající z konfliktu**. Řadí sem zejména záškoláctví, lhaní a šikanu. Pavel byl opakovaně trestán za záškoláctví a lhaní. Důvod záškoláctví spatřujeme v tom, že se nudil a škola ho nezajímala. Myslíme si, že by bylo vhodné žáka v teoretické výuce více motivovat a podsouvat mu myšlenku, že bez teoretických znalostí nebude dobře pracovat v praxi. Pavel nám v rozhovoru sdělil, že teoretické výklady některých učitelů jsou nezábavné a příliš obecné. Doporučili bychom více pracovat s názornými příklady, které v odborném výcviku žáci využijí. Porucha chování je mnohdy **spojena se závislostí**, kterou popisují výše zmiňovaní autoři. Pavel se neřadí do skupiny závislých narkomanů, spíše příležitostných uživatelů omamných látek. Přesvědčoval nás, že drogy neužívá, ale občas požívá marihuanu s kamarády. Zde by měli hlavní úlohu zastat rodiče a více se o mladíka zajímat, jak tráví volný čas. Z našeho průzkumu jsme zjistili, že v mladíkově škole nejsou často pořádány besedy o drogách ani jiných závislostech. Doporučili bychom dané škole více zapracovat v této oblasti, neboť nárůst závislostí má stoupající tendenci. Prevence, je velmi důležitá a neměla by být na žádné škole zanedbávána. Žáci mnohdy experimentují s drogou, aniž by tušili, co jim může způsobit za zdravotní a společenské komplikace. V preventivním programu se

mohou dozvědět více o závislostech a experimentování s drogou. Nedílnou součástí přednášky by měla být diskuze. Žáci se mohou anonymně dotazovat odborníků na různé otázky ohledně drog a jiných závislostí. Pavel by se podle Vojtové (2009, s. 67 in Cole, Visser, Upton, 1998, s. 25-38) řadil i mezi jedince, které mají poruchu **chování s externími vlivy** (impulzivita). Dalšími kritérii jsou **nezralé sociální vztahy** (snížená výkonnost) a **socializovaná delikvence** (vznětlivost). Z psychologické zprávy dotyčného jsme tyto aspekty zanalyzovali a zařadili do této školské klasifikace.

Domníváme se, že každý delikvent potřebuje mít dobré rodinné zázemí, aby mohlo docházet k posunu v jeho chování. Matoušek s Kroftovou (2003, s. 39) uvádí, že u dnešní generace rodičů slábne ekonomická a vztahová solidarita. Někteří rodiče dávají přednost svým zájmům před zájmy svých dětí a řádně neplní rodičovské povinnosti. V zájmu rodičů, našeho respondenta, bylo od začátku poskytnout synovi kvalitní vzdělání a chtěli, aby školu nevzdal. Mladík se rozhodoval mezi středoškolským vzděláním nebo studiem na odborném učilišti. Rodiče společně s přítelkyní mu byli oporou a věřili, že vysněnou maturitní zkoušku zvládne. V interviewu nám Pavel vyprávěl, že nechtěl zklamat rodiče a ponížít se před přítelkyní. Dobrým příkladem je chování rodičů a mladíkovy přítelkyně, kteří v nejtěžších chvílích dokázali přes všechna zklamání Pavlovi opět uvěřit a motivovat ho k lepším cílům. I přes rozvod manželů, můžeme hovořit o dobrých vztazích a finančním zabezpečení. Mladíkovi byla rodina oporou v jeho nelehkých situacích a opět se potvrzuje pravidlo, že rodina je základem pro každého jedince.

Přikláníme se k myšlence Matouška a Kroftové (2003, s. 44) o uplatňování disciplín v rodině. Shodujeme se s nimi, že příliš **tvrdá disciplína** nevede k nápravě a výchově jedince. Agresivní rodič dítě učí agresivitě. Příliš tvrdé tresty nevedou k lepšímu chování dítěte, naopak se jedinec uzavře do sebe a oddálí se od rodičů. Začne lhát, aby se trestu vyhnulo. Souhlasíme se s autory, že je vhodné posilovat **vnitřní disciplínu** u dítěte. Rodiče musí být důslední a své potomky učit společenským pravidlům, které jsou obecně akceptovány. Nekonzistentní styl výchovy také považujeme za chybný. Dítě je jednou za čin pokáráno a po druhé ho rodiče nepotrestají.

Jako budoucí pedagogičtí pracovníci bychom tuto problematiku neměli vnímat jako banální, ale měli bychom usměřňovat jedince k dobrému společenskému životu a pozorně vnímat problémy svých žáků.

7 Doporučení pro pedagogickou praxi

Pokud se podíváme na dnešní společnost z širšího pohledu, dojdeme k závěru, že je více tolerantní, ale i lhostejná k ostatním. Tento fakt považujeme za stěžejní příčinu protispolečenského chování u dětí a mládeže. Rodiče svoji výchovnou složku přehazují na výchovné a vzdělávací instituce, které jejich děti navštěvují. Mnohdy se setkáváme s tím, že se učitelé nebo vychovatelé více věnují pracovním povinnostem než samotnou výchovou jedinců. Tyto determinanty jsou zásadní pro mladé rozvíjející se jedince a odborníci by je měli brát v potaz.

Důležitost spatřujeme v předcházení delikventního chování a dostatečné prevenci. Avšak pokud dojde k protispolečenskému chování je úkolem rodičů, učitelů, vychovatelů a všech osob podílejících se na výchově jedince, aby se takové chování neopakovalo.

Nelze bohužel definovat jedno obecné doporučení, které by bylo účinné pro všechny problémové děti a mládež. Rodičům, učitelům a ostatním osobám, kteří se podílí na výchově a socializaci následně doporučujeme.

První doporučení vyplývá ze špatné komunikace mezi školou a rodiči, kterou jsme vypožorovali z našeho průzkumu. Škola se příliš neangažovala při řešení delikventního chování našeho respondenta, a proto zastáváme názor, že by rodiče měli navštěvovat pravidelně školu a zajímat se o chod a vztahy uvnitř instituce. Měli by projevovat větší zájem o komunikaci s učiteli, kteří učí jejich dítě. Naopak učitel by se měl snažit, aby vztahy mezi žákem, rodiči a jím samotným byly vřelé. Přikláníme se k názoru, že dobrá komunikace může být řešením pro dodržování školních povinností, docházky a dobrých výsledků. Myslíme si, že učitel nemá dostatečné informace o žácích, jejich mimoškolních aktivitách ani o poměrech v rodinách jedinců. Návrhy ke zlepšení komunikace spatřujeme v pořádání školních besídek a různých akcí, které organizují jak samotní žáci, škola, tak i rodiče. Další z doporučení je častější adaptační kurz. Během roku by se učitel měl s žáky vydat na výlety, exkurze či besedy. Tyto mimoškolní aktivity stmelují kolektiv a žáci jsou vůči pedagogovi otevřenější. Učitel může výlety využívat k pozorování a identifikaci problému, které nejsou ve školním prostředí zjevné. Škola je druhým nejdůležitějším činitelem ve výchově jedinců.

Druhé doporučení se zaměřuje na mimoškolní aktivitu dětí. Pobízet mládež k aktivnímu trávení volného času, podávat jim dostatečné informace o zájmových kroužcích nebo aktivitách, které jsou v jejich lokalitě dostupné. Navštívit v rámci

tělesné výchovy centrum sportovních aktivit, kde žáci zjistí, kolik daný kroužek stojí, co ho čeká, jaké vybavení potřebuje apod. Informovat žáky o přednostech a kladných stránkách aktivit. Naopak upozornit na negativní aspekty, které nepřispívají k dobrému rozvoji jedince a vedou k pasivnímu způsobu života. Motivovat žáky k pořádání a organizování sportovních, kulturních a jiných společenských aktivit v rámci školy. Poskytnout jim vhodné podmínky pro sebeuplatnění. V rámci organizování může docházet k sebeuspokojování jedinců. Na základě sebeprezentace se jedinec cítí potřebný a nehledá způsoby, jak se negativně předvádět před kamarády či spolužáky. Z rozhovoru mladíka jsme zjistili, že dnešní mládež svůj volný čas tráví v hospodách a restauračních zařízeních, což vede ke stereotypu a pasivnímu způsobu života.

Třetí doporučení se zabývá prevencí ze strany školy. Na základě výpovědi respondenta jsme zjistili, že centrum bylo stěžejním místem, kde si uvědomil závažnost svého jednání. Vyprávěl nám příhodu z K-centru Noe. Pavel říká: *„byl tam kluk, který pracoval na dílně s řezačkou, naštvála ho holka, co tam s námi pracovala a on se po ní rozběhl, že ji podřízne“*. *„Naštěstí se mu řezačka zasekla v elektrice“*. *V tomto okamžiku, jsem si uvědomil, že tady nemám co dělat“*. Naše doporučení je konfrontovat žáky s klienty center přímo v účelových zařízeních. Žáci v rámci exkurze mohou vidět prostředí, chování klientů a práci odborníků. Dále bychom zvýšili počet konaných besed ve školách, v rámci prevence protispoločenského chování.

8 Závěr

Společnost často poukazuje na problémové chování jedinců, které se rok od roku zvyšuje a závažnost činů stoupá. Příliš se nezaměřujeme na možné determinanty toho to chování. Není možné vymezit základní příčiny, které jsou stěžejní pro takové to jednání. Delikvence není samostatně existující jev, a proto je velmi důležité klást důraz na prevenci a nebýt lhostejnými k těmto celospolečenským problémům.

Z našeho průzkumu nám vyplynulo, že škola nebyla příliš aktivní při řešení delikventního chování našeho respondenta. Spatřujeme nedostatky v komunikaci mezi odborníky, rodinou a školou. Vyzdvihli bychom práci třídního učitele, který se nad rámec svých pracovních povinností angažoval v tomto případě. Myslíme si, že žákovi byl velmi nápomocný a tuto obtížnou situaci zvládl také díky němu. Práce pedagoga nekončí poslední vyučovací hodinou, jak se veřejnost mylně domnívá. Učitel nebyl lhostejný k jeho osobním problémům a věnoval mu svůj volný čas i mimo školu.

Rodiče mladíka i přes to, že žijí odděleně, fungovali jako rodina a byli dotyčným nápomocní. Pavla podporovali i ve chvílích, kdy se prohřešků dopouštěl opakovaně, a stále věřili, že dojde k nápravě. Díky jejich důslednému dodržování stanovených pravidel se situace uklidnila a Pavel žije běžným životem dospívajícího jedince.

Mezi hlavní příčiny delikventního chování řadíme vliv problémových kamarádů, se kterými se Pavel stýkal. Rozvod mezi rodiči také určitou měrou přispěl k inklinaci někam patřit. Delikventní chování následně přispělo k problémům ve škole a Pavel se snažil ze školy utíkat.

V těžkých chvílích mladíkovi také velmi pomohla přítelkyně, která se angažovala při jeho nápravě. Dalším důležitým aspektem je věk. Pavel si prošel obtížemi, které ho posunuly k lepšímu chování a jednání. S přibývajícím věkem si uvědomoval odpovědnost za své činy a snažil se vyhnout problémům. V tomto období dozrál a přehodnotil svůj dosavadní styl života.

Tato práce může sloužit jako podklad pro další zpracování a objasnění dané problematiky. Práce může být přínosem i pro samotného delikventa, který zpětně vidí možné následky svého chování. Jednou z podmínek, kterou jsme museli slíbit při vytváření této práce, bylo to, že si mladík práci přečte a bude vlastnit jeden výtisk.

Dotyčný chce svoje chování posoudit z pohledu jednadvacetiletého muže, což svědčí o jeho vyspělosti a vnitřním vyrovnáním pubertálních excesů.

Hlavním cílem předložené bakalářské práce bylo vypracování kazuistiky jedince, který vykazoval známky delikvence. Jeho delikventní chování bylo doprovázeno školním neúspěchem. Zjišťovali jsme možné příčiny tohoto chování a uvedli přístup rodičů, pedagogů a samotného delikventa. Domníváme se, že cíl bakalářské práce byl splněn.

9 Seznam použité literatury

CIKLOVÁ, Kateřina. *Rizikové chování ve škole s vazbou na legislativní úpravu: rádce školního metodika prevence*. 1. vyd. Ostrava: EconomPress, 2014, 160 s. ISBN 978-80-905065-6-5.

DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, 189 s. ISBN 978-80-244-2642-6.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014, 231 s. ISBN 978-80-247-5046-0.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVA. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portal, 2000, 776 s. ISBN 978-80-7367-569-1.

HELUS, Zdeněk. *Psychologie pro střední školy*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 1998, 119 s. ISBN 80-7168-406-6.

CHMELÍK, Jan. *Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži*. 2. vyd. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 1998, s. 122.

JELÍNEK, Jiří a Zdeněk SOVÁK. *Trestní zákon a trestní řád: úplné znění zákonů o policii, o výkonu vazby, o výkonu trestu odnětí svobody, o probační a mediační službě: úplné znění vyhlášky Ministerstva spravedlnosti o odměnách advokátů a náhradních advokátů za poskytování služeb: advokátní tarif*. 18. vyd. novelizovaných kodexů s poznámkami a judikaturou podle stavu k 1. 9. 2002. Praha: Linde, 2002, 916 s. ISBN 80-7201-366-1.

KLENER, Pavel ed. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, s. 749-1627. ISBN 80-7184-310-5.

KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, 192 s. ISBN 978-80-247-3710-2.

KOUKOLÍK, František. *Já: o vztahu mozku, vědomí a sebeuvědomování*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003, 382 s. ISBN 80-246-0736-0.

KOUKOLÍK, František. *Před úsvitem, po ránu: eseje o dětech a rodičích*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008, 225 s., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-246-1496-0.

MACEK, Petr a Jiří DALAJKA. *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech: víceoborový přístup*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005, 624 s. ISBN 80-210-3804-7.

MACEK, Petr. *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, 207 s. ISBN 80-7178-348-x.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 4. vyd. Praha: Portál, 2007, 143 s. ISBN 978-80-7367-325-3.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence. Možné příčiny, současná struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 2. vyd. Praha: Portal, 2003, 336 s. ISBN 80-7178-226-2.

MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, 296 s. ISBN 978-80-247-4580-0.

MICHALČÁKOVÁ, Radka. *Strachy v období rané adolescence*. 1. vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007, 149 s. ISBN 978-80-87029-15-2.

MIOVSKÝ, Michal. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. 1. vyd. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012, 100 s. ISBN 978-80-87258-74-3.

NOVÁK, Tomáš a Blanka DVOŘÁČKOVÁ. *Vztah matky a syna*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 125 s. ISBN 978-80-247-2077-7.

PROCHÁZKA, Roman. *Teorie a praxe poradenské psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, 249 s. ISBN 978-80-247-4451-3.

PRŮCHA, Jan a Jaroslav VETEŠKA. *Andragogický slovník*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, 294 s. ISBN 978-80-247-3960-1

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie: příručka pro studenty*. 2. vyd., dopl. Praha: Portál, 2008, 294 s. ISBN 978-80-7367-406-9.

SEDLÁČKOVÁ, Daniela. *Rozvoj zdravého sebevědomí žáka*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009, 123 s. ISBN 978-80-247-2685-4.

SKOPAL, Ondřej, Martin DOLEJŠ a Jaroslava SUCHÁ. *Vybrané osobnostní rysy a rizikové formy chování u českých žáků a žákyň*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, 73 s. ISBN 978-80-244-4223-5.

SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, 147 s. ISBN 978-80-247-4042-3.

STRMEŇ, Ladislav a Ján Ch. RAISKUP. *Výkladový slovník odborných výrazov používaných v psychológii a v jej príbuzných a hraničných vedných odboroch*. 1. vyd. Bratislava: Iris, c1998, 322 s. ISBN 80-88778-69-7.

TYRLÍK, Mojmír. *Zátěž v adolescenci*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012, 93 s. ISBN 978-80-210-6042-5.

VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie I.* 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 136 s. ISBN 978-80-210-6311-2.

ZÁŠKODNÁ, Helena. *Psychosociální problémy adolescentů.* 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1998, 93 s. ISBN 80-7040-306-3.

ZUBÍKOVÁ, Zdeňka a Renáta DRÁBOVÁ. *Společenské vědy v kostce: pro střední školy.* 1. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 2007, 188 s. ISBN 978-80-253-0190-6.

ZÁKON č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže. *Školský zákon: zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání: stav k 1. 1. 2010.* 2., přeprac. vyd. Třinec: RESK, 2010, 267 s. ISBN 9788090432413.

ZÁKON č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. *Úplné znění zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.* 6. vyd. Praha: Armex, 2015, 175 s. Edice kapesních zákonů. ISBN 978-80-87451-36-6

Ministerstvo vnitra. *Návrh systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé delikventy: Vymezení pojmů* [online]. 1996 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/navrh-systemoveho-pristupu-k-peci-o-detske-a-mladistve-delikventy-vymezeni-pojmu.aspx>

Trestní řízení ve věcech dětí a mladistvých: Výklad pojmů. *Trestní řízení* [online]. 2006-2015 [cit. 2015-04-06]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/trestni-rizeni-ve-vecech-deti-a-mladistvych>

Přílohy

A Psychologické zprávy

Vstupní vyšetření

Psycholožka ve zprávě uvádí, že jeho postoj k výchovným opatřením je vcelku vstřícný, ale bez vnitřní motivace. Mladiství nepovažuje svoje činy za nijak závažné. Jedinec je somaticky vyspělý a v kontaktu sociabilní. Chová se uvolněně a spontánně. Pro spolupráci v centru je motivovaný, během vyšetření je lucidní a adekvátně orientovaný. Psychomotorické tempo je volnější, zejména ve výkonových situacích. Průběhová stránka lehce kolísá. Jedinec se vnímá jako výrazněji společensky zaměřený, aktivní, komunikativní, ale současně i vznětlivý, nedůtklivý a impulzivní. Z výsledků porovnání osobnostního testu s procesem sebereflexe je patrné, že jedinec ve zvýšené míře prezentuje sociálně přijatelné formy chování bez současné saturace v jednotlivých osobnostních faktorech. Více akcentována je míra neuropsychické iritability vedoucí k častým změnám nálad i postojů; utilitární ladění; netrpělivost a potřeba sebeprosazení. Dále se psycholožka domnívá, že je mladík nepoddajný, tvrdohlavý a převažuje u něj egocentrismus. V kresebném testu z projektivního hlediska objevuje potřebu stabilního zázemí a tenze mezi vnitřním pudovým napětím a vnějším volným ohraničením. Intelektová výkonnost je snižována volnějším psychomotorickým tempem a dekoncentrací pozornosti. Psychická výkonnost během vyšetření osciluje. Mentální vývoj je v normě. Aktuální úroveň intelektu byla Pavlovi diagnostikována v pásmu širšího průměru.

Závěr

Jedná se o dopívajícího účastníka s normálním vývojem intelektu i rozpoznávacích schopností. Má lehce nevyvážený vývoj struktury osobnosti. Příkladem můžeme uvést: potřebu vytváření dobrého dojmu; egocentrické ladění; menší míra optimální sebereflexe; zejména v oblasti problémového chování. Během psychodiagnostických setkání se účastník programu choval sociálně přiměřeně, spolupracoval a spontánně komunikoval. Při větší zátěži jeho motivace kolísala, ale zadané úkoly vždy dokončil. O míře svého provinění není vnitřně přesvědčen, dopady bagatelizuje. V rámci probačního programu bude vhodné více saturovat proces sepoznávání v kontextu sociální vnímavosti a zaměřit se na sociální výcvik v oblasti přijímání, zpracování a integraci zpětných vazeb.

Zpráva z hodnocení probačního programu

Mladík dodržoval termín schůzek bez sebemenších problémů. Pokud chyběl, nahlásil nepřítomnost dopředu nebo následně dodal omluvný list od lékaře. Pracovník ve zprávě uvádí, že většina absencí byla z důvodu návštěvy lékaře a posléze byla nahrazena. Účastník programu nepřinesl mnoho vlastních témat, spíše plnil pasivně zadané úkoly a očekávání pracovníků. Motivace byla zaměřená na ukončení docházky v programu. Pracovníci nezpozorovali větší snahu na sobě pracovat nebo něco změnit. Mladíkův individuální plán vyplýval z prvních setkání s odborníky. Zahrnoval několik oblastí: mezilidských vztahů; motivace k odpovědnému životu; studium a práce. V oblasti psychologického poradenství se pracovníci zaměřovali na hodnotový systém, vztahy a postavení v rodině. Na základě provinění bylo účastníkovi do programu zahrnuto vzdělávání v oblasti řízení dopravních prostředků. Celý program byl prodloužen z důvodu nahrazení zameškaných schůzek. Proběhl dle uzavřeného kontraktu. V oblasti sociálního výcviku a dosažení změn u účastníka se odborníci zaměřili na školní docházku a nutnost studia. Domnívají se, že v této problematice Pavel dosáhl pozitivní změny. Téma bylo často opakováno včetně rozboru možného pracovního uplatnění. Schůzky byly dále zaměřeny na přijímání, zpracování a integraci zpětných vazeb. Byly podporovány i snahy o pozitivní trávení volného času. Mladík nevnímá své delikventní chování jako nijak závažné a není přesvědčen o možných dopadech. Avšak uvádí, že nechce v tomto chování dále pokračovat. Další a poslední oblastí byla edukace a psychoterapie. Vzdělávací program byl soustředěn na přípravu řidičského oprávnění, vzhledem k provinění delikventa. Účastník byl seznámen s rizikovým chováním za volantem. Pavel si zkoušel testy, které potřeboval splnit v autoškolě. Projevoval zájem a ochotu při získávání potřebných informací dané problematiky. Oblast sebezpoznání klientovi poskytla informace o získání většího náhledu na vlastní chování, způsobu života a recidiv protiprávního jednání. Ve shrnutí pracovník popisuje, že klient splnil požadavky probačního programu a při závěrečném hodnocení nehodnotil účast negativně, ale ani pozitivně. Pracovníci předpokládají, že některé kompetence a dovednosti bude mladík využívat i nadále.

B Souhrnné schéma

1. Základní údaje

- jméno, datum narození, bydliště škola, ročník
- zdravotní stav
- tělesný vývoj
- lateralita

2. Osobní a rodinná anamnéza

- těhotenství, jaký byl porod, kdy se narodil, nastaly/nenastaly komplikace
- vývoj dítěte (řeč, nemoci, chování...)
- koníčky dítěte
- rodiče (věk, datum narození, vzdělání, zaměstnání, zdravotní stav, jejich záliby)
- status rodiny (úplná/neúplná)
- sourozenci (věk, datum narození, vzdělání/práce, zdravotní stav, jejich zájmy)
- léčí/neléčí se v rodině někdo se závažnými nemocemi
- objevili/neobjevili se v rodině patologické jevy (sourozenci, rodiče)

3. Rodinné vztahy a prostředí

- vztah dotyčného k rodičům, prarodičům, sourozencům
- vztahy mezi rodiči
- vztah delikventa k rodičům
- rozdíly ve výchově mezi sourozenci
- trávení společného rodinného času (často, vůbec, co děláte, zapojujete se všichni)
- v jakých podmínkách žijí (zařízený byt/dům, čisto/nepořádek)
- žijí společně s prarodiči nebo ostatními příbuznými, mají svůj byt/domek
- hygienické návyky, oblečení mladíka
- má/nemá mladík přítelkyni (jaký mají vztah, tráví spolu hodně/málo času, podporují/nepodporují se)
-

4. Výchova

- autorita v rodině (kdo je pro mladíka autoritou, koho více poslechne)
- rozdíly ve výchově otce a matky
- rozdíly ve výchově sourozenců
- podpora rodičů (škola, mimoškolní aktivity)

5. Současné činnosti

- co ho nejvíce zajímá a baví (knížky, manuální práce, sport, cestování)
- jak tráví nejčastěji svůj volný čas
- kolik času věnuje svým zálibám
- je v nich úspěšný/neúspěšný

6. Chování charakterizované osoby

- jeho povaha je spíše introvertnější/extrovertnější
- vztah k vrstevníkům (oblíbený/neoblíbený, adaptace, otevřený/uzavřený)
- veselý, agresivní, impulzivní, klidný, samotář, dobře navazuje kontakt s okolím
- ochotný/neochotný druhým být nápomocný
- plnění povinností mu dělá/nedělá problémy (aktivní, líný, nezodpovědný)
- klade/neklade si nějaké cíle
- spolupráce s ním je dobrá/špatná
- je obětavý/sobecký
- jak se vidí a hodnotí
- jeho sebevědomí (velké, podceňuje se, nedostatek sebedůvěry)
- projevuje/neprojevuje city
- jak reaguje při problémových situacích

7. Školní vývoj

- mateřská škola (od kolika let navštěvoval, adaptace, jaké měl pedagogy, problémy/neměl problémy, absence)
- základní škola (adaptace, problémy, přestup na jinou školu, chyběl často ve škole, pedagogové, jak přistupoval k učení, známky)
- střední škola (adaptace, prospěch, problémy, jaké předměty ho nejvíce bavily, vybral si školu sám/rodiče, podle čeho si volil danou střední školu)
- výchovné problémy ve výchovných a vzdělávacích zařízeních
- jakou školu nyní navštěvuje a co studuje

- jak se cítí ve třídě a jaký má vztah ke spolužákům a učitelům
- učí se pravidelně/zřídka
- přístup ke školním povinnostem
- má/nemá nyní problémy ve škole
- psychologická vyšetření

8. Budoucnost, vize a plány

- jeho hlavní cíle, přání, čeho chce dosáhnout
- má/nemá představu o svém životě
- klade/neklade si za cíl další studium
- má předpoklady zvládnout/nezvládnout další vzdělání
- jaké má plány po škole
- jaký chce žít život (přemýšlí/nepřemýšlí o něm)

9. Osobnostní vlastnosti a vývoj

- Osobní cíle mladíka (motivy, úkoly, plány)
- možnosti dalšího vývoje

C Otázky k rozhovorům

Otázky - delikvent

1. Dopustil ses někdy protiprávního chování?
2. Jak se poprvé projevilo delikventní chování?
3. Proč jsi jednal protiprávně?
4. Nutil Tě někdo k tomuto chování?
5. Kdy došlo ke změně v chování?
6. Co bylo hlavním impulzem?
7. Napadlo Tě dříve takovéto chování?
8. Užíval jsi někdy drogy?
9. Jaké byly následky?
10. Jaké Ti byly ukládány tresty?
11. Jak reagovali rodiče?
12. Co ti řekli?
13. Snažili se ti pomoci rodiče, kamarádi, učitelé?
14. Jaká byla tvoje reakce na trest?
15. Báł jsi se jít domů?
16. V jaké jsi vyrůstal rodině?
17. Úplné, neúplné?
18. Jsou rodiče zaměstnaní?
19. Kolik času trávíš s rodiči?
20. Koho považuješ za autoritu v rodině?
21. Máš pocit, že oba rodiče k tvé osobě přistupují stejně?
22. Co pro tebe znamená domov?
23. Jaký máš vztah se svými vrstevníky?
24. Kolik času s nimi trávíš?
25. Jak se cítíš ve třídě?
26. Stýkáš se se spolužáky i mimo školní prostředí?
27. Jak nejraději trávíš volný čas?

Otázky – matka

1. Kdy jste se narodila?
2. Jaké je Vaše povolání?
3. Kolik máte dětí?
4. Jaké jsou sourozenecké vztahy Vašich dětí?
5. Jaký byl Váš život před a po narození Vašeho syna?
6. Jak Vás narození syna ovlivnilo?
7. Byl syn plánované dítě?
8. Měla jste komplikace u porodu?
9. Jaké dětské nemoci prodělal Váš syn?
10. Jaké byly zásadní nemoci v jeho životě?
11. Jaký byl jako malý? (Milý, usměvavý, vzteklý, chytrý, vnímavý...)
12. Popište nám školní vývoj syna? (Mateřská škola – střední škola)
13. Jaké měl problémy ve škole? (Jaké, čeho se týkaly, proč vznikly, řešení, známky, plnil úkoly?)
14. Co mu dělalo problém ve škole?
15. Jak vnímáte syna z pohledu povahových vlastností?
16. Jak nejčastěji tráví volný čas?
17. Trávíte spolu volný čas? (Jak?)
18. Sportuje?
19. Má hodně kamarádů?
20. Jak se chová v kolektivu? (je/není rád středem pozornosti)
21. Je součástí nějaké party?
22. Proč jste se s manželem rozvedli?
23. Myslíte si, že měl rozvod dopad na Vaše děti? (Jaký?)
24. Kolik Pavlovi bylo, když jste se rozvedli?
25. S kým Pavel zůstal po rozvodu?
26. Jaký máte současný vztah s bývalým manželem?
27. Dokážete se domluvit na věcech ohledně dětí?
28. Jak jste se zachovala při prvním větším problému Vašeho syna?
29. Když se problémy opakovaly, jak jste je řešila?
30. Byla jste mu oporou?
31. V čem vidíte příčiny delikventního chování Vašeho syna?
32. Jaký je Váš vztah nyní?

Otázky – sociální pracovník

1. Čím se centrum zabývá?
2. Jaké jsou hlavní cíle Vašich služeb?
3. Pamatujete si na Pavla?
4. Kvůli jakým delikventním činům navštěvoval Vaše centrum?
5. Jak na něj vzpomínáte?
6. Jak se choval?
7. Byly s ním problémy?
8. Docházel poctivě na sezení?
9. Splnil veřejně prospěšné práce v termínu?
10. Jak se s ním pracovalo na psychoterapiích?
11. Dělal pokroky?
12. Spatřoval jste pokroky v jeho chování?
13. Měl snahu změnit své postoje a jednání?
14. Jak byste ho hodnotil na začátku a na konci terapie?

Otázky – pedagog

1. Byl jste třídní učitel Pavla?
2. Jak na Vás působil?
3. K jakým žákům patřil?
4. Jaký měl prospěch?
5. Měli jste spolu konflikt?
6. Jaké problémy jste s ním řešil?
7. Jaké bylo následné řešení?
8. Jaký jste měli vztah?
9. Jak vycházel s ostatními učiteli?
10. Jak se adaptoval do nového kolektivu?
11. Byl oblíbený mezi spolužáky?
12. Pomáhal jste mu i mimo školní prostředí?
13. Spolupracoval jste i s rodiči dotyčného?
14. Myslíte, že měl ve Vás důvěru?
15. Jak byste ho charakterizoval?